

сврши. — Но да то све пође Задрузи за руком треба још одзив од 4000 претплатника. Она се томе нада. Изађе ли број на 7000 претпл., *Забавник* ће излазити у мјесечним свескама те би за исту цијену претплатник добијао годишње мјесто 72 табака 100-120.

Ми ову лијепу намјеру личне Задруге биљежимо с поштовањем; а свијем љубитељима лијепе књиге препоручујемо *Забавник* најусрдније. — Да још и то додамо: уза свако дјело иде још и опширнији предговор о животу и дјелима сваког књижевника чије се дјело уноси у *Забавник*, што је веома умјесно.

Припрема за рад у основној школи. Написао *Ј. Миодраговић*, проф. учит. школе. Београд. 1897. Цијена 1.50, укоричено 2 динара. За почетнике учитеље ова ће књига бити велика потпора.

Примисмо на приказ:

Први потези. Песме и проза *Ђорђа Ц. Стаменковића*. Ниш. Штампарииа Ђ. Мунца 1897. Цијена?

Први су потези — први потези, са свијем својствима почетничког посла. Од свих махана, једна им је највећа: што су уопће хитали прије свог времена у свијет и то још у засебној књизи. Да не бјеше тога, ми не бисмо ништа изгубили, а писцу би било много боље.

Хришћански брак, што га је написао г. *архимандрит Н. Дукић*, примили смо на приказ са благодарношћу. Штампана је Биограду, у Државној Штампариији 1898. год. Износи 81 стр. 8^о а стаје 1 динар. Књига је јамачно наше најбоље дјело о питањима хришћанског брака, те ће добро доћи свима нашијем свештеницима. Награђена је по одлуци *Архијерејског Сабора* са 300 динара. То јој је најљепша препорука.

Рентгенови зраци (фотографија невидљивог) извео *Јеленко Михаиловић*, професор. (Из „Дела“). Биоград 1897.

Комете, падалице и метеори, популарни критички преглед писања о пропасти земље (са 10 слика у тексту) средно *Јеленко Михаиловић*, проф. I. беогр. гимн. Биоград 1896.

Фалбови критични дани, метеоролошко разматрање од проф. *Јеленка Михаиловића*, асистента опсерваторије Велике Школе. (Отштампано из „Дела“) Биоград 1897.

Хрватска

Vjekoslav Klaić: Bribirski knezovi od plemena Šubić do god. 1347. — 8^о стр. 176, Цијена 1 фор. 20 новч.

Познати хрватски историчар описује овдје славну историју историјског племена Шубића, којег домовина бјеше Далмација а завичај Брибир, у Брибирској жупи на ријечи Крки; а који су постали у 12. вијеку и феудални кнезови, кад им је угарски краљ даровао брибирску жупу са свијем градовима. Говори се ту и о бану Павлу I. који је постао скоро независан владалац у Хрватској и неком дијелу Дал-

мације, кад се већ брибирско кнештво бјеше осилило за владе потоњих владалаца из лозе Арпадове. Најпослије је ту њихово губљење Острвице и добијање Зрина, „у словенској земљи.“ Писац је у овој књизи, у интересантним потезима, изнио један знаменит дио повјеснице свога народа.

Filip Davidović-Marušić: Trnje i cvijeće (1892—1898). U Zlatnom Pragu. Tiskom E. Stevina. Vlast. Nakladom. 1898. Цијена 60 нч.

Словеначка

Slovenske narodne pesmi. Uredii dr. K. Strekelj. III. snopić Str. 393-59. (Knjige Matice Slovenske za 1. 1897. Cena?

С Т Р А Н А

Француска

La Serbie et les Serbes. Ангело де Губернатис, члан Српске Академије Наука у Биограду, написао је књигу под горњим натписом. Изшла је у Фиоренцији на француском језику а има 326 стр.

Змајовина Видосава Бранковић у францускоме пријеводу. — Париски идустровани часопис *Le Monde Moderne*, који је прије двије године донио један симпатичан чланак о Црној Гори, штампао је у прошлогодишњој септембарској свесци (бр. 33., стр. 4111) у францускоме пријеводу лијепу и једину умјетничку приповијетку нашег омиљеног Змајове, *Видосаву Бранковићеву*. Преводилац је те приповијетке Рус, Е. Хајперан-Кашински, који често упознаје француску публику са стварима из словенског свијета. Приповијетка је пропраћена једном дужом биљешком о пјеснику и његовим главнијим дјелима. Ту је и посљедња слика пјесникова (иста као и она у лањској *Босанској Вили*) и још неколико композиција од неке госпођице *Lescomte*, које су ваљале да представе неколико сцена из саме приповијетке, али не са много успјеха и тачности. Ово је, у колико је нама познато, први рад Змајовин у францускоме пријеводу. Пријевод је, узев у опће, прилично тачан и чита се са оним истим уживањем као и српски оригинал. Н.

Афоризми краљице Наталије. *La Revue Idéliste* у овогодишњој јануарској свесци донијела је неколико афоризама из пера узвишене мајке краља Србије са вјерном копијом њеног потписа. Овај је часопис покренут у филантропској сврси, као што му и само име казује, и међу својим сарадницима броји највиђеније француске књижевнике.

Бугарски роман преведен у Француза. — Париска књижара *Фламарион* издала је крајем прошле године у францускоме пријеводу *Под иго-то*, роман познатог бугарског књижевника и данашњег министра просвјете, Вазова. Исти роман, у коме се дирљиво слика мучан живот бугарскога народа у ропству и

борби за ослобођење, преведен на више страних језика, да га је критика и публика поздравила са великим допадањем. Изгледа, да ћемо га у скоро добити и у српском пријеву.

L' Orient, par Théophile Gautier Paris, Chorpheudier, 1884. 2. књ. на 12. стр.

Предиставајући прије неког времена ово интересно дјело преминулог француског књижевника Теофила Готије, гдје су сакупљени његови разни чланци и биљешке о Истоку, што их је написао по разним листовима, наишли смо у I. књизи, стр. 21., на чланак: *Дунав и дунавско становништво по етнографским акварелима Th. Valerio*, гдје се живо и пјеснички описују нарочито наши српски крајеви. Th. Valerio је био послат за вријеме источних ратова од стране француског министарства просвете у ове крајеве у научној и умјетничкој мисији и он је тада пропутовао Хрватску, Босну и Херцеговину, Црну Гору, Стару Србију, Србију и Мађарску. Са тога путовања оставио је неколико изврних акварела, слика, гдје је снимно наше најкарактеристичније типове. Ми смо прошлог љета видјели у музеју вароши Ансу-ја (главно мјесто департмана Високе Савојске у Француској) готово потпуну збирку тих акварела и што нас је пријатно изненадило, испод сваке слике забиљежена су имена дотичних личности, које је умјетник снимно. Неке од тих слика репродуциране су у нас, ако се не варамо, у нашим илустрованим календарима од осамдесетих година. Н.

Енглеска

Србија, рај сиромашна човјека. — Један пријатељ Срба, син Албиона, који је прије двије године пропутовао Србију уздуж и попрјекно и са тога путовања написао један низ писама у виђеним енглеским листовима, (та је писма преводио на српски Никола С. Јовановић — Американац), штампао је крајем 1897. године дјело: *Servie, the poor man's Paradise (Србија, рај сиромашна човјека)*. Предговор те књиге донијели су многи српски листови прије но што је она угледала свијета, али кад је дјело изишло из штампе, по извијештајима наших листова, забрањено је за Србију због многих неистина и клевета, којима, како веле, кишти ово дјело. Ми налазимо, да би била дужност наших листова, што излазе у аустро-угарској монархији, да прегледају ову књигу и да нам кажу у најкраћим потезима њен садржај. Нама изгледа непојмљиво и загонетно, да један и исти човјек, који је онако лијепо и симпатично писао о Србији, могао

оклеветати ту земљу пред оном публиком, пред којом ју је фалио прије кратког времена!... Откуда, боже, наједном та чудна промјена!... Н.

Италијанска

I Nomi Locali el' elemento slavo in Friuli del prof. Francesco Musani. Firenze 1898. Typographia M. Ricci.

Једно дјело о италијанским новцима. Италијански наслједник пријестола шампање ускоро о своме трошку, једно илустровано дјело, гдје ће бити faeslimilé, вјерних копија свих новаца што се до данас исковање у Италији. У овоме га је послу потпомогала кнегињаца неапуљска, наша дична Српкињаца Јелена, која исто тако већ од дужег времена прикупља и истражује словенске новце а њена је збирка, кажу, врло богата. Кнез Неапуљски, Виктор-Емануило је одличан нумизматичар; он је предсједник *Италијанског Нумизматичког Друштва*, које је прије краткога времена једногласно изабрало за свога редовнога члана и кнегињицу Јелену.

Разно

Педесетогодишњицу књижевног рада Јована Сундечића, српског пјесника, прославиће нарочити одбор четрнаесторице дана 9. (18). априла о. г. у Котору, где ће у част слављеника, између осталог, држати у вече на дан славе Свечану Академију са игранком у градској кафани. Дан прославе Сундечићевог књиж. рада, биће свакако дан израза најтоплије љубави народне према свом родољубивом пјеснику, чијих свијех педесет година бјеше принесено на олтар братске узајамности српског народа међ собом, и љубави и слоге једноплемене браће Срба и Хрвата понаособ. Нека је част и слава дичном старини-пјеснику српског народа!

Највећи српски добротвор у Минхену у Баварској умрло је у свом дворцу *Велимир М. Тодоровић*, ванбрачни син пок. кнеза Михајила, који је све своје имање у вриједности 2.000.000 дин. оставио Краљевини Србији за њене просвјетне цијељи. То имање већином је у Римунији гдје има 132.000 рала саме земље, а свијем ће управљати Државни Савјет. Покојник је постао до сада највећи добротвор српског народа. Слава му!

ЧИТУЉА

Милутин Гарашанин, новинар и књижевник српски, вишегодишњи заступник Србије код европских дворова, некадашњи министар спољних послова, министар унутрашњих послова, министар предсједник и предсједник народне скупштине, чувени бесједник српски, умрло је овог мјесеца у Паризу у достојанству посланика Србије. Тијело његово пренесено је у Србију о државном трошку и сахрањено на најсвечанији начин.

Слава му и вјечан спомен!

„БОРА“ ИЗЛАЗИ ЈЕДАН ПУТ У МЈЕСЕЦУ И ТО НА СВРШЕТКУ СВАКОГ МЈЕСЕЦА. ИЗНОСИ 4—5 ТАБАКА А ЦИЈЕНА ЈОЈ ЈЕ ЗА СВЕ ЗЕМЉЕ: НА ЧИТАВУ ГОДИНУ ФОР. 4.— НА ПО ГОДИНЕ ФОР. 2.— ЗА ТАКЕ НА ЧИТАВУ ГОДИНУ САМО ФОР. 3.— ПРЕТИЛАТУ, КАО И СВЕ ДРУГО ШТО СНАДА У АДМИНИСТРАЦИЈУ, КРИМА ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА ПАХЕР И КИСИЋА. РУКОПИСИ ШАЉУ СЕ УРЕДНИШТВУ.

Огласи се рачунају од петит-ретка у једном ступцу и то: за једно оглашавање по 8 новч., за 3 оглашавања по 6 новч., а за више од 3 пута, као и за огласе на читавој страни, знатно јефтиније, по погодби. За сваки пут оглашавања урачунава се 30 новч. биљеговине.

З О Р А

Л И С Т

ЗА ЗАБАВУ, ПОУКУ И КЊИЖЕВНОСТ

УРЕБУЈУ

АЛЕКСА ШАНТИЋ И ЈОВАН А. ДУЧИЋ.

Год. III.

У МОСТАРУ, 30. АПРИЛА 1898.

Бр. 4.

ЂРАНКУ

Као поток кроз травицу меку
Твоја пјесма умиљно се креће,
Па ме њиха дивотнијем санком
И мирише к'о планинско цв'јеће.

О дивно ли твоја пјесма звони!
Дивно ли ме осваја и блажи!
С њом ми душа крили се и диже,
Па свјетове надземаљске тражи.

Мостар.

Са усхитом ја у јави видим
Твојих снова остварена јата:
О, где Коло једнокрвне браће —
Братска рука, братску руку хвата!...

Нуруд'дин Ибнул Хаџер.

АРИФ-БЕГ И СТАМБОЛКА

1. Туговање

Ашик стадох, вала, била,
Аман, џанум, аман!
На твоје веће црне, ћеман!) —
Вај бана!

Дај да љубим зумбул-очи,
Аман, џанум, аман!
И мек кадмак,²⁾ бели ђердан³⁾ —
Вај бана!

На ђердану црни младеж,
Аман, џанум, аман!
Да умрем, леле, дође земан —
Вај бана!

¹⁾ Извијене

²⁾ Подвољак.

³⁾ Грло.

Оф кадуно, дилбер коно,
 Аман, џанум, аман!
 Уздишем, јадан; све ми заман —
 Вај бана!

Хич не хајеш што умирем!
 Аман, џанс'з,⁴⁾ аман!...
 Под грлом твојим гроб ми таман —
 Вај бана!

2. Претња

Доћи ћу ти под пенџере,
 Хоћу, иншала'!
 Када месец, ханум, џанум,
 Најлепше сја:

Узвикнућу да те волим,
 Хоћу, иншала'!
 Нека дозна беј-ефенди
 Шта теглим ја;

И за татли-шефталију,⁵⁾
 Хоћу, иншала'!
 Казаћу му, крити нећу,
 Кадуно зла!

За осмејке и уздахе,
 Хоћу иншала'!
 Белолико, Стамболико,
 Све нека зна!

3. Питање

Што ниси миловала
 Деликанли завалију,
 Оф тако ти вере твоје,
 Што му пружи шефталију?!...

Две три сам ти прошаптао,
 Много сам се радовао,
 А и шта бих друго знао?

Гутањем се одобрава,
 Севдах њиме обећава —
 Свако знаде и ти знај.

Ако ли си ово знала,
 Што си јуче оћугала,
 А данас се покајала? —
 Вај!...

4. Молба

Оф не певај, Ариф-беже!
 Не пој ми, не!
 А, евенд'м! аман, аман —
 Ја!

Не говори о мом лицу!
 Не збори, не!
 А, ефенд'м! аман, аман —
 Ја!

Нек' не дозна беј-ефенди!
 Нек' не зна, не!
 А, ефенд'м! аман, аман —
 Ја!

Нит' ме плаши, кузум комжи!
 Не плаши, не!
 А, ефенд'м! аман, аман —
 Ја!

Велики си ојнак⁶⁾ био,
 Зато си ме преварио,
 Шефталију измамио.
 Како сам се разабрала,
 Одмах сам се покајала,
 Пишман стала
 Ја.

Ниш.

Јелена.

⁴⁾ Бездушница.

⁵⁾ Бресква; у песми: пољубац. (у Нишу: лице, образи.)

⁶⁾ Играч; фиг.: несташан, несталин.

ЗАНАТСКА ПОСЛА

— Књижевна козерија —

— Марко Цар —

На се књижевнијем послом у Срба није још нико обогатио, то је познато и врапцима, који у ово топло доба године ашикују по дудовијем стаблима; али, има опет младијех људи, који то не знају, те који — најивнији у томе од заљубљених врабаца — мисле још једнако да је корисније ковати криве стихове но криве новце, и да се боље исплаћује хватати замчицом сликове (риме) него ли тумараће псе. Изгледа чисто, као да ти људи нијесу увидјели, како у нас Срба пјесник, приповједач и критичар може да буде сваки дангубник, који није кадар да се другом послу ода; сваки несрећник, који није дотјеран да постане пеливан, пандур, звонар или што слично.

Мени је позната из искуства жалосна обмана, која младе људе одвраћа, још на прагу живота, од озбиљнијега и кориснијега посла, и у њима постиче нездраву и неславну манију да своја „сочиненија“ издају штампом, кад би им много славније и лакше и берићетније било да обрађују земљу, да шију обуће, да продају жижице, па чак и да народ заступају у политичким саборима, но што се одају вајном занату српскијех новелиста и стихотвораца.

Јер, прије свега, једно треба добро утувити: у нас нема читалачке публике.

Кад смо се поштено намучили, те једну књигу ма и највећом савјесношћу написали и у свијет турили; кад је ту књигу предусрела добродошлица и испратило једнодушно

признање нашијех, зовимо их тако, књижевнијех листова; након свега тога „сјајнога успјеха“, пра̀во је чудо и ријетка срећа, ако се од те књиге широм васколиког Српства протури до 500 екземплара!

Кад све у рачун узмемо, наћи ћемо да су књигу највише читали новинари, који су је од издавача добили „на приказ“, и онда сачинитељеви пријатељи, гдјекоји гимназијалац и можда који докони свештеник. Ја сам имао прилике да упознам мноштво образованих, имућних, у сваком погледу честитих Срба, који су ми у звијезде ковали пјесме Војислављеве или приповијетке Матавуљеве, а овамо сам извјесно знао да им је од тијех автора познато само оно неколико пјесама или прича, што их бијаху прочитали у *Стражилову* или *Јавору*, случајно нађеном на столу какве читаонице. Па није, ваљда, ни у осталијем крајевима Српства, тако риједак случај оног далматинског суца, који ће једног свједока, што се у неком преслушању позиваше на једну познату Љубишину реченицу, сасвим озбиљно упитати: А ко је, молим вас, тај господин Љубиша?

*

У нас Срба оно мало њих, који имају воље за читање, читају — политичке новине. Што се књига тиче, у нас најбоље пролазе преводи (зовимо их тако) странијех романа. Ко хоће да се о томе увјери, нек упита било којег српског издавача, колико је екземплара најбољег зборника српскијех приповједака или пјесама про-

дао, те ће му доћи, ако је књижевник српски, да од муке поцрвени.

Еле, ја се не устежем казати да су томе жалосном факту највише криви наши књижевни листови, који не само да нијесу оно што би морали бити — редитељи јавног морала у књижевности, катедре за ширење књижевна укуса — него су они први, који иду на руку публици у њеним неблагодарним пожудама, те јој по најчешће преводу оно од чега би највише имали њен желудац да штеде.

Али ме ти српски књижевни листови могу кашто да наљуте!

Ја сам толико пута кушао да се домислим основној мисли, којом се њихови уредници руководе, па сам кушао да уђем у траг и обрасцу, што им је пред очима лебдио, кад су своје листове покретали; али морам исповједити да ми је правац тих листова остао увијек загонетан, а њиховом моделу не могах нигдје да нађем трага, него једино у браће Хрвата, а то је као рећи у нашој истој родбини.

Узмите у руку који вам драго наш живи или јуче упокојени књижевни лист, па ако ту не нађете, по садржају и распореду, грађу за какав илустровани алманах, биће право чудо. Поред облигатних стихова на првој страници, долази „оригинална“ прича (коју треба свагда у крупно штампати, па ма макар не вриједила ни оне хартије, на којој је штампана); за причом долазе опет стихови, затим превод каквог страног романа, који се „наставља“ по сву божју годину; онда какав чланак из физике, медицине или астрономије, и — *dulcis in fundo* — неизбјежне „сваштице“ о животу гусака, о истраживању сјеверног пола или о изуму каквог новог „мидера“.

То вам је обични тип српског књижевног листа.

Ви, који сте пратећи туђе литературе, завољели сасвим друкчији тип књижевна листа, а створили себи сасвим други појам о његовом задатку, ви ћете ваљда рећи: откуд физика и у опште чиста знаност у књижевном зборнику? Откуд у њему све оне утилитарне ситнице, кад нам је Бог дао толико календара и календарчића, кад имамо толико политичких листова, који су и тако на муци, чиме ће да своје ступце испуне?

Па ћете, за цијело, додати не мањим правом, не мањим чуђењем: а куд се у тијем листовима дијева критика? Како се у њима гаји књижевни укус?

Критика! Књижевни укус! Не питајте за њих; то су предмети, који с времена на вријеме тек замјењују „сваштице“; а замјењу их тако вајно, да човјек мора кашто да жали — гуске и мидере.

Оно се, додуше, био о трагу двије године појавио у Биограду један књижевни лист, који је хтио да то буде збиљски, рецимо: књижевни лист по западњачку. Али му у српској књижевној републици, или, боље рекавши, анархији, не би суђено да битише ни годину дана. Пошто је тај лист са уводног мјеста био прогнао пјесме и новеле, и редовно на њему расправљао какво питање из књижевности, филологије, историје и филозофије; пошто је тај на страни лист српске писце оцјењивао према њиховој стварној вриједности, а без икаквог обзира на њихов приватни положај — то се на њ скоро обори читава олуја псовака и грдња, коју не би могуће стишати, док му не дођоше главе.

Тај се лист — без примјера у српској књижевности — звао *Сри-*

ски Преглед а уредник му бјеше познати „иконокласт“ Др. Љуба Недић.

Дакле: ако још нијесмо могли да створимо праве читалачке публике, томе је крив погријешени правац наших књижевних листова, а друго оскудица праве критике, која је у нас још у повоју и једва се може казати да је има.

У предговору ка својој књизи *Из новије српске лирике* оцртао нам је Недић врло вјешто дојакошње еволуције српске критике, те нам приказа типове критичара, који су досле српски књижевни укусу редили. Ту најприје видимо критичара „по методи коњичких скокова“, који своје рецензије саставља као мајстор мозајичар, везујући међу собом цитате из дјела које „критикује“; затим долази критичар „природни“ (нека врста сентименталног субјективисте) и најзад имамо критичара „утилитарца“, којему је у нас родоначелник био Светозар Марковић.

Али је биоградски професор у своме прегледу заборавио четврту врсту критичара, наиме критичаре незналице, који су у нас најобичнији, а дијеле се у двије велике групе: у прву спадају критичари, који с незнања сувише ђуте, а у другу долазе они, који с истога узрока сувише брбљају. Критичар прве групе је обично уредник каквих политичких новина. Он, додуше, књижевне радове никад не чита, али зато увијек препоручује да их читају други; њему је доста кад је споменуо натпис књиге, и њезина писца (ако његовој странци припада) похвалио са неколико ријечи. За дуже анализе њему не достаје времена; та он има да пише уводне чланке, политичке прегледе, и да одговара на јучерашње нападаје свога колеге из про-

тивног табора и т. д., па камо му још времена за читање књига? Све што се с разлогом може од њега захтијевати, јесте то: да у свој лист пренесе штогод из књиге, коју приказује, и он то, заиста, понекад и учини и — госп. писац може бити задовољан.*)

Други критичар — критичар брбљавац — „предава“ обично у књижевнијем листовима, и он је у нас Срба, уз горњег свог друга, како рекох, најобичнији. Тај вам чово спада у велику породицу несваћених генија, које је неспособност да сами што створе одгурнула у критичаре; њега љуто мучи манија докторисања; о чем год писао, ма о чем говорио, он осјећа увијек неодољиву потребу да некога поучава, да кроји начела и теорије, и да у писцу — о којем се бави — гледа увијек свога ђака. Истина, тај критичар свезналица говори понајвише о стварима, које не зна, или које је истом научио из лексикона, али што зато? Читаоци су „добричине“ и вјерују увијек ономе, који се ваљаније размеће својим знањем; ономе, који са трonoшца своје катедратске висине говори језиком, што се мање разумије.

А пошто је овај тип критичара — кажимо још једном — у нас најобичнији, није чудо што је у нашем свијету критика добила исто значење, што и „тражење мана“ и што се критичар у нас сматра као намргођен педагог, који поправља задатке.

Мало ко помишља, е критика може с мањијем правом значити *цензура*, него ли правда значи *осуда*!

* Мени је познат један критичар (уредник је једног политичког листа), који се увијек жали, е српски књижевници много пишу. Тако ће он једном у велике похвалити пјесме А. Шантића, али се уједно пожалити, што Алекса своје пјесме — штампа. „Пјесме су, вели, изврсне, али би смо му препоручили да мање пјева“. А зашто, јадан брате, ако су пјесме изврсне? То нам г. критичар не каже.

Српска публика — видјели смо већ — покрај свију нашијех матица и књижевнијех задруга, врло мало чита; а ако што чита, то нијесу заиста оне књиге, које су с вишом мукком састављене. О таквим књигама она се задовољава да чује суд својих критичара, а пошто знамо како се — у средњу руку — у нас критика пише (изузетака има, али су ријетки), лако је увидјети колико така критика доприноси ширењу књижевна укуса и у опште љубави за књигом у народу.

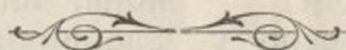
*

Кад све скупа узмемо, критика се у нас слабо гаји, те она слабо и дјелује. Слабо се гаји, јер се најчешће њом баве људи, који нијесу кадри да јој схвате правога задатка, ни благотворног утицаја; слабо дјелује, јер се писци не обзиру више ни на оне критичаре, који свој посао врше савјесно, него сипљу и даље

својим бљутавим стиховима и својим несланим прозама, на велику штету књижевног угледа и књижевног пазара.

С тога би данас човјек, који би вољан био да штогод користи књижевности, морао одлучно устати против надутих а празноглавих критичара, јер се без тога не можемо надати никаквом књижевном напретку. На то би имали обратити пажњу сви наши озбиљнији људи, ако им је заиста на срцу српска просвјета, као што кажу да јесте. Чувени талијански пјесник *Carducci* рекао је једном, у часу зловоље, да је сваки недорасли дјечак, који се одаје стихотворству, достојан презрења, и да би они, који га у томе соколе, имали одговарати пред казенијем закоником. Ово исто би се и још већијем правом могли казати за недорасле критичаре и, још већма, за критичаре шарлатане.

(НАСТАВИТЕ СЕ).

У К Р Ч М И

На дан несрећне пољске револуције

— Ленау —

Пазлеже се звек пехара
И весела песма бруји;
А међава чуда ствара,
По пољима страшно хуји,
У коштац се с ветром хвата
И засипље снегом врата.

Доле пехар! нек' се смрви!
Браћо, пољем љута зима
Леди капи пољске крви;
И по славним гробовима,
Где нам задња лежи нада,
Грубу игру вије сада!

А лешеве снег покрива
И јуначке мртве груди,
Да их гавран не подрива —
На срамоту живих људи.
Ал' у стању тај снег није
Грозне боле да покрије!

Кад запева шева лака
У жалосном пољу томе,
Кад од топлог ружа зрака
У пупољку прсне своме —
И проклетства древна ова
Зјапити ће без покрова!

И јуначке све ће раке
Страшно зинут' испод леда,
А из њих ће у облаке
Покуљати срам и беда,
А за црним димом срама
Освета ће пламтет' нама!

Верисхофен, 1898.

Божа Св. Николајевић

РАЗОРЕНО ГНИЈЕЗДО

— Приповијетка из Мостара —

— Свет. Ћоровић —

(НАСТАВАК)

VIII.

Мало по мало, па се примаче и зима. Студени вјетар духнуо би кад и када поред обала Неретве и стари јарани нијесу могли више да сјеле у омиљеној башчи, него почеше да се састају у малој, Јусуф-агиној оцаклији. То је била омања соба са рапавим дуваровима и исцрвоточеном шйшом.¹⁾ На једноме дувару био је назидан оцак, који је изгледао, као предња половина огромнога феса, што му је врх доватио до шйше, а крајеви се прилијепили уз дувар. Под њим је мало огњиште, на коме је Јусуф-ага наложио ватру, која час слабије час јаче гори и пуцкара, освјетљујући собу и расипљући мале, ситне варнице по њој... Уз ватру је сада прислоњен кахвени ибрик, а око њега поредани бијели филцани.

Јусуф-ага сједио је обично близу оцака сваки час гуркајући у ватру, а око њега сједили су остали.

— Мени се чини, да се нешто куха, — поче Јусуф-ага замишљено, кад су се састали неколико дана касније по Алијином доласку.

— Млађарија се помамила, — вели Мемиш-ага.

— Није се она помамила, вео их буну онај Муј-агин, — дочека Махмут-ага.

Муј-ага дотле бијаше оборио главу, а тад је уједанпут диже:

— Зар Алија? — запита.

— Јес' баш Алија! Он ти је поч'о да прича некаква чудеса, па завртио мозак млађарији. Па, ето, сад је диг'о грају и на везире и на све Османлије, к'о нико...

— Ама није зар баш све тако? — пита Муј-ага опет, а отворио уста од чуда.

— Тако је и никако више! Он виче на свакога, ко није к'о и он... Вели: да је само Хусејин-капетан био поштен, и сви други непоштени и неваљали...

— И ја сам тако чуо, — додаде Салих-ага.

— И тако смо сви непоштени и муртати,²⁾ који смо се били са Хусејин-капетаном, — рече и Јусуф-ага.

А Муј-ага не може ни ријечи да проговори. Запањео се човјек, па их само гледа и чули се. И он све лијепо слуша и то не у сну, него на јави: да је његов Алија бунџија и да свога рођенога оца назива муртатом, јер је и он (Муј-ага) био против Хусејин-капетана... Ово га чисто порази, па и ако није могао потпуно све да вјерује, ипак нити је хтио, нити је смио да га сада брани.

Махмут-ага је то примијетио, па хтједе на њему да се йскали за увреду, коју му је прије Алија нанио, те настави:

— Он мисли, да је најпаветнији у свиту... Ама јок!... Ими имамо главе; нисмо ни ми хајван... Казаћемо ми њему жестоко ко смо, па му други пут неће падат' на памет да диже нос више, нег' што му треба...

¹⁾ Таваницом.

²⁾ Издајнице.

— Тако је, — потврди Салих-ага.

— Ми ћемо и опет липо са Осман-лијама, а ко не бегенише, ено му дуварова, па нек удара главом о њи'...

— Тако је! — рекоше готово сви.

Махмут-ага поносно диже главу, а Јусуф-ага се окрену Муј-аги.

— Кажи ти њему, да се окани Ђоротиње, па нек' гледа свој пос'о... Стари знаду шта раде, а он је још млад и зелен...

— Казаћу му, — проговори Муј-ага полугласно, а од јада готово да му сузе на очи ударе. Хтједе да устане, па да одмах иде, али се опет уздржа, мислећи, да ће то бити срамота. Због тога остаде још мало, ма да и даље није могао ријечи проговорити... Напротив Махмут-ага је све више и више говорио, те изгледаше, да је особито уживао у томе, што је свога јарана могао толико пецкати.

Ибрахим-бег је, међутим, често обилазио лијепу Емину. Одлазио јој је на врата и с њоме разговарао дуго и дуго. Онако лијеп и слаткорјек очарао је дјевојку и она га је заволила од срца, онако, како само једна чиста, њежна и млада девојка може вољети. Она је желила, да је вазда с њиме и било јој је врло криво, кад год би се с њиме морала растајати. А ако би прошао кад и кад дан или два, па да јој не дође, онда просто није знала, шта ради... Тад је била необично зловољна и ако је што радила, радила је као преко воље. Одговарала није на питања ни самоме Махмут-аги, обично се изговарајући, како је боли глава. То је често пута ожалостило и у бригу бацило њежнога оца и ма колико се мучио, да пронађе праву бољку њезину, никад му није пошло за руком.

Тек кад би Ибрахим-бег дошао и проговорио јој неколико ријечи, она би се и опет развеселила и постала ведра и разговорна. Тад је била најсличнија несташној вјeverици, како је Махмут-ага често називаше.

А Ибрахим-бег јој је знао красно говорити, нарочито о Стамболу и о Стамболском животу.

— Хоћеш ли поћ' за ме? — питао је он.

— Хоћу, — одговорила би она без икаква устезања или промишљања.

— Липо ћемо ти ми живит' — вели он, — отићемо одмах у Стамбол, а тамо ти ја имам кућу као град... Па какве ли су собе!... Све високе и широке са шареним дуваровима... По њима су прострти фини ћилимови из Перзије, а наоколо шилте све од саме кадифе, па златом извезене, и велике шарене серцаде... И ту ћеш ти сјидити, а ја ћу ти купити неколике робиње, па нек' те дворе и пазе к'о султанију.

Емина је заносно слушала, а он је наставио не прекидајући:

— Па имам fine пајтоне,^{*)} са два бисна ђогата, па кад ти је ђеиф, а ти хајде, па се возај по Стамболу... Даћу ти и па́ра колико хоћеш, па купуј шта хоћеш... Купи хаљине, ако хоћеш, од самога стампогледа, па ти никад ни ричи нећу проговорити...

— Ја најволим од свиле, — упаде Емина.

— Па добро, ето баш од свиле... Ама само да знадеш, како ћемо осим тога живит'!... Дођем ја у акшам дома, а ти ме липо дочекаш, па се загрлимо и пољубимо, а онда одмах у башчу... Ту ћемо сјидити, у башчи, једно покрај другога, па ћемо гледати, како удара вода из шедрвана

^{*)} Кочије.

и слушати, како пивају стамболски бумбули.

Емина је све то више падала у слатки занос и када би се Ибрахим-бег удаљио, она је стајала и дуго мислила о свему... Затим би отишла у башчу и, на прохладном вјетру, сједећи испод онако огољелог дрвећа, сањала је о Стамболу... Чинило јој се, као да сједи у оним финим собама, на мехкој шилти... па као да се воза у пајтонима... и најпошље како сједи поред шедрвана, грлећи Ибрахим-бега. Љепшега живота одиста ни замислити није могла, а камо ли уживати га. И, чини јој се, да би јој тада довољно било само годину дана да проживи, па да одмах умре... Али ко би још у таким часовима мислио о смрти!

— Та живићу ја, живићу, па ће ми и мало и велико завидјети на томе...

Тако је сама у себи говорила и желела, да то буде што прије, пошто нема ништа горе од многог чекања.

IX.

Освануло је прво зимско јутро, па одмах необично. Студен вјетар попухива, да се срце смрзне... Небо се намрачило и, као ситно перје, по кадкада зайверају по неколико снежних пахулица, падају на суху земљу и одмах се топе. Испод малене стрехе згурило се неколико врабаца, па циче а не цвркућу. На комшинском ђубрету дере се стар и бунован пијевац, лупнувши крилима и отегнувши вратом. На високој шандуди пуцкарају сухе гране, а испод њих обилази мршави гаров, отромбољених ушију и подвијена репа, па и он тужно завија... Све је некако тужно, све суморно и баш ни од куда весела гласа ни јави...

Стари Муј-ага, такођер тужан, савио се у својој соби, а крај њега Дуда. Алија сједи мало подаље, наднио руке над дагару, па се грије. Муј-ага кашљуцну неколико пута, па најпошље тужно-жалостивно поче:

— Окани се, Алија, ћротиње. Немој и ти бит' мимо свит... Видиш, људи ми у образ ударају севет¹⁾ тебе, па сад не могу да им у очи погледам.

— А што? — запита Алија. — Зар су они бољи од тебе? Знам ја њих добро... У њих је срамота, што ја радим, а није срамота да лажу онако к'о Махмут-ага... Ја знам, шта радим...

— Ама макар што знаш, дина ти, немој сад да буде севет тебе кижамет, кад можемо живит' к'о што смо и до сад живили...

— До сад се могло, ама сад се више не може... Треба и ми да прогледамо очима и да кажемо ко смо. Нисмо ми раја, па да све слушамо...

— А шта нам смета кад слушамо? Нико те не изгони из вјере, нит' ти држи сабљу над главом... Шути и гледај, па ћеш бит' миран од свакога...

Алија се осмјехну.

— Мислите ли баш сви тако?

— Мислимо, а да не мислимо, не бисмо ни говорили. У нас старих све је 'вако било, па је било и хажирли, а ви млади све хоћете да преврнете наопако.

— Нећемо ми наопако, него како је право.

Муј-ага се жестоко закашља, па опет настави:

— Гоните ви лисицу, па ћете истирати вука... А шта вам је криво?... Криве су вам Османлије... А зар они нису Турци к'о и ми...

¹⁾ Ради.

— Баш они мисле, да су бољи и баскинлији од нас . . . Ама видићемо ми све.

— Видићемо, — рече и Муј-ага и учини му се, да је за данас доста говорио. Кашаљ га је готово сваки час пресијецао у говору, па му је и то сметало . . . Пошто се, дакле, изговорио, погледа значајно у Дуду, која је мирно слушала њихов разговор, а да ни ријечи проговорила није, као да је се ништа и не тиче. „Кад мушкадија говоре, жене нека шуте“ тако је она обично говорила, па тако највише и творила. Истина, по каткад би, као и свака друга жена по мало и забасала, али је ипак вјешто знала да заглади и поправи. Дакле потпуно дошљедна сама себи, она ни сада проговорила није, кад је Муј-ага погледао, а на томе се све и свршило.

Алија није могао, а да свој разговор са оцем не исприча друговима.

— Ја, — рече, — и сад ће они, да ме назову свакаквим.

— То је ситно! — рече Ђул-ага, који већ бијаше отпао од Ибрахим-бега, — ама још хоће да кажу, да си ти к'о Влах, па да и не гледаш на нашу виру.

Алија се насмија.

— Знао сам ја за то, — рече, — они ће и још грђе говорити . . . Ама видићете, како ћу се ја показати . . . Ето, шућур Алаху, има још дана пред нама, па ћемо се познат' . . .

— И треба да се познаш! — дочека неко . . . Баш им липо кажи, да си бољи и поштенији од онога њиховог бега, што не бегенише свакоме ни „сабала хајиросум.“

Чим се спомену бегово име, Алија плану:

— Стућу ја рогове њему, тако ми Алаха! И не био ја Турчин него Француз, ако га не искадим из Мо-стара . . . Он ми се баш испео ев' овди . . .

То рече и куцну се руком у врх главе.

— Искадићемо га сви, — дочека Ђул-ага. — Ето, сад се врзе ок'о Махмут-агиних врата, па хоће да нам испред носа узме најлившу ди-војку . . .

— Неће, валахи, док је главе на намакарце! — гракнуше неки.

Алија није познавао Емине, нити јој је икада на врата дошао, јер како се омразио са Махмут-агом, није хтио ни да му покрај куће прође. Али он прије није знао ни то, да је Ибрајим-бег бацио око на њу.

— Аха! — узвикну он сада, ударивши се руком по кољену, — с тога ли, бива, Махмут-ага брани Осман-лије!.. Баш ваља, кад и то знадем . . . Бёзбели и зет умије добро полагаивати, па су им се због тога пољубиле звезде . . .

У томе тренутку осу се читава киша псовка и грдња на Ибрахим-бега и Махмут-агу и ни један није имао довољно ријечи, да своју мржњу искали како ваља. Неки су били вољни и да се бију, те су пријетили: „да ће бити чуда, какво се још нигди чуло није“ и да ће „закукати бегова мајка.“

Но Алија се није само овим задовољио. Пошто је пустио, да се сваки изговори колико може, тад је опет он почео говорити.

— Знате ли шта? — рече. — Хајдете, да још нешто учинимо! Који гођ неће као и ми и који брани бега и његове, — да му не називамо ни „сабаха“ ни „селама“ . . . Хоћете ли?

— Хоћемо! — гракнуше сви.

— То ће им бит' тешко, — рече опет Алија, па ће се свакако приклонити уз нас . . . А бега д'ј видимо, да пљунемо за њим.

— Хоћемо.

— Нећемо с њим ни у једну берберницу, ни у једну кахву ни нигди, осим у џамију.

— Не ћемо.

— Е тако! — викну Алија и весело куцну по рамену најближег

јарана поред себе, па по томе запјева колико га грло доноси.

И за час заори се пјесма из свију грла, која, стапајући се са јецавим звуцима ситних шаргија, разлијегаше се кроз читаву махалу и губљаше се у даљини . . . Много их је било, који се тој пјесми искрено одазваше, а било их је, који су зачепљали уши и изговорили најружније псовке.

Е, али такав је свијет!

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

БРАТИЈА

(Мотиви из једне немачке песме)

Биноград је род понео,
Грожђе зрело — биће вина!
Још благослов Богу треба —
Е, тако је од старина

Скупила се сва братија
И игуман с њима стари,
Да свештају плод узрели,
Богу да се благодари.

„Нек' игуман први почне! —“
Око њега сви су стали.
Али збуњен старац рече:
„Немам требник, он ми фали!“

„Па зато вас, браћо, молим:
Има л' когод свој да даде? —“
Изврнуше све џепове:
Ни један га не имаде!

„Ништ' не чини,“ отац збори —
„Нек' опрости Господ свети.
„И овако, без требника,
„Хвалу ћемо ми принети . . .“

Кад за софром после беху,
Жеђ је расла врло јако;
Образи се црвенили
И носеви исто тако.

Тад игуман вес'о рече:
„Оног старог вина 'амо! —“
Донесоше пуно флаша,
Отворити треба само.

„Отварач нам јоште треба.
„Има ли га ко при себи? —“
Свак по један у вис диже:
— Имамо га! — како не би?! —

Београд, 1894.

Божа Св. Николајевић

О ОБОЖАВАЊУ ОГЊА И ОГЊИШТА

Извадак из: *Упоредне Старославенске Митологије, с обзиром на народне обичаје и старе народне пјесме.*

— Др. Никола Гржетић —

(НАСТАВАК)

Како видјесмо и стари су Инђани славили свога бика *Пасху*.¹⁾ Они су га пасли у храмовима као Мисирци свога *Епафа* (Аписа). У прољеће водили су га Браманци од куће до куће — попут Мисираца — а људи би врискали од силне радости кад би га опазили. У знак поштовања, дизали би обје руке пред чело, а кад би им се приближио, тад би се дотакли његова плећа и приносили му пиринач и ражован хљеб. У одређено вријеме љета, приносили су му и жртву, као Мисирци свом *Хатхију*. На мједеним киповима тог светог индијског бика виђа се сунчани котур у знак да потјече од сунчаног божанства, као што је потекао и мисирски *Хане* од сунчаног *Осора*. И Инђани су га називали *Ане*²⁾ т. ј. *отац*, а одатле је и грчко *ἄπρος-ἄπος*, *апа*, *папа*, *тата*, *отац*. У Скита је *Аписа* била богиња-мајка, жена *Папова* (Papaüs). У старијех Словена био је *Апи-дома* заштитник куће и кућишта те су му се молили кад би се селили у други дом да их и даље штити. Зороастерова вјера³⁾ увјерава, да је од Светог Бика потекло свако створење, а нарочито свако племенито стабло. — Ово исконско семитско сунчано божанство, које су најприје Мисирци а доцније и Пунци и Вавилоњани обожавали под именом *Бала* (*Baal*), *Вала* или *Бела* (господар, владар) прешло је време-

ном и на Пра-Словене, те га налазимо у њих под именом *Велеса*, *Волоса*, и *Власина*. Од тог бога имају у Јужних Словена и нека имена лична, од *Власина*: *Власа*, *Власан*, *Влајко*, *Власта*, *звјезде Влашићи* и *бријег Влашићи* у Херцеговини; од *Велеса*: *Веласлав*, *Велисав*, *Велис*, *Вељко*, *Веља*, *Вељим* и т. д.; од *Волоса*. *Вол*, *Волан*, *Волимир*, *Вољко*. Осим имена личних има и имена *градова*: *Велес* у Маћедонији, *Балиград* (Белград) на Карпатима, *Болград* у Бесарабији, *Бјелина* у Босни, *Билећ* у Херцеговини, *Белград* у Далмацији, *Бјелушине* у Мостару у Херцеговини. Има и имена *гора*: *Вележ* у Херцеговини и *Велебит* у Приморју. — У Јужној Славвији находимо и поштовање *говечета*. У Херцеговини види се и данданас како устане сељанка-бака испред вола кад наиђе. Ако је запиташ зашто је то учинила, рећи ће: „Е, то нам је хранитељ и отац! . . .“ Обожавање бога *Бела* било је од увијек увријежено у Прасловена и Старословена а држим да је био *Chrsъ* или *Хорша* (*Гориша*) само надимак бога *Бела*, коме су Сарматски Словени палили свој вјечни огањ.

Близу града Баку на Хвалинском Језеру имају и сад рушевине храма и манастира Партијских калуђера, гдје је горио вјечни огањ. Тај огањ гори од недогледнијех вијекова а клањали су му се сви Каспијци и Перзијанци још од памтиввијека. Данас га употребљују за пречишћавање прекапање нафте или каменог уља. Угљично-воденикови гасови продиру тамо из њедара земље кроз

¹⁾ *Пасхубади* му је био надимак, а то значи говедарски главар, поглавица.

²⁾ Староаријско је *ambha*, *abbha* = отац, апа; санскритски *ambhā*, *ambhālā* = мајка, маја мама.

³⁾ *Zend-Avesta*. von J. F. Klenker Riya 1777. III. str. 129.

пукотине и бездане земљине напоље и пламте ватром. То је та вјечна ватра које има тамо на више мјеста; јер туда, још од прије потопског доба има још неизмјерна множина смоластих изгрушина и њених исцједина као рудног уља, које се циједи било у бунареве било каткад у језеро. У старо доба те исцједине допирале су чак у Хвалинско Језеро (Каспијско Море), а кад би се понегдје запалиле, претвориле би често пута језеро у право огњено море. То је био један од главних узрока, да су онамошњи народи били обожаваоци Огња.

У Мошковљана налазимо бога ватре како већ бјеше речено под именом *Chorša*¹⁾ Био је оличен биковом главом, роговима и копитама (папцима) а иначе људским трупом, рукама и дугачким ноктима. У љевици држи жезло. Пред Хорзом пламти ватра. Обожавали су га све до IX. вијека.

У Кијеву сусрећемо осим Перуна још и кумира *Дуда* (Дјед) коме су држали свети огањ. Свештеници говораху да му је унук *Лела*²⁾ (Лелъ) први уждио ватру. Љелъ, Љелъ био је бог Љубави а брат му је био Пољелъ, који је био бог женидбе и брака. — У Кијеву су славили и божанског обретника и творца ватре бога Зницъ-а, те му нијетијаху вјечиту ватру и лијечаху ватром и рањенике и болеснике уз извјесне жртве, а још су и бајали том приликом.

Перзијанци су ведску жртву *Сома*³⁾ имитирали жртвом *Хаома* а приносили су заједно са жртвом бика богу Митри. Ево шта вели божан-

ство свјетлости *Ахурамазда* (Ормузд) у светој књизи Вендилад.⁴⁾ „Да је могуће одољети болестима и различним трпњама, грозничној огњуштини, трулости и нечистоти, коју је Агромањус (Ахриман, Мрачњак) уцијепио у човјечје тијело, створио сам љековите биљке, више стотина њих све наоколо *Гаокерина*.“⁵⁾ — Инђани су пак своју жртву *Сома* вршили према добу љета и то редевито о јесењској равнодневници о млађаку и уштапу мјесеца,⁶⁾ а чињено је то и пред сваким ратом и то веома свечано. Ту се приуговљавало *Сома-пиће* у здравље цијелог народа. С тога су то дрво називали и стаблом живота, јер су од његова сока и млијека правили и пиће против болестима. У Ригведи⁷⁾ моли се краљ Васиста богу Индри овако: „Буди ми молиоцу присутан (при жртви) и немој ми изостати. Дођи нам па макар из далека на свечаност. А ако си међу нама тада нас чуј! Сједи међу нас, који ти се овдје молимо и посади се с нама ка пићу, као што сједају мухе на мед... Ово пиће од Сомина сока помијешано с млијеком, знај приуговљено је за Индру. Дакле дођи наоружан громовитом стријелом и са коњима, па да нам га весело пијеш...“

Стабло живота остало је у успомени за дуго времена скоро у свијех Аријанаца а видићемо га понекад

⁴⁾ Vendidad 20, 13, etc.

⁵⁾ Гаокерина = гау + корна. Гау = крава, карна = ухо; Гаукерина = кравље ухо. Гако се звало стабло *Бијела Хаома* = *Sansevera Zeylanica*. Ову су држали стаблом живота и неумрлости а расла је у рају (на острву Цејлону). *Хаома* је биљка која расте као грмље и пење се на стабло као лоза. Лишће је као у чемина, јасмина. Расте у Перзији на брјеговима Сирвана (*Shirvan, Gvilan, Macedoran*) око Изеда, а биће то јамачно она поста биљка што се у Грка звала *Аромос*, латински *Amomum* а *Cinnamomum* то је корица = цимет, сасвим је друга врста биљке. — Сок кој се звао *Perahom*.

⁶⁾ Rigveda VII. 32.

⁷⁾ Das Aitareya-Brahmana des Rigveda v. Martin Haug, Dr. Ph. Director der Sanskritstudien in Puna-College Bombay 1833. London. Tribner et Comp.

¹⁾ Ch̥r̥s̥ā, Chor̥s̥ā од ghar = горјети, жарити, свијетлити.

²⁾ *Лела* је данас обично дјевојачко име у Банату.

³⁾ *Сома*, аријско Саума = свето стабло, од сскр. су, *сунаутти* ожимати сок; зендски ху *хунати*, *хаонаоти* = исцједити сок. *Хавана*, зендски ступа за туцање биљака.

и на народним везовима, на банатскијем и бугарскијем ћилимовима и далматинскијем јашмацима¹⁾ које носе женске на глави. На поменутој плочи из Реповице види се, како напријед рекосмо, и посуда за пиће и мјесец када се рађа (млађ, млађак). Те посуде биће свакојако да су служиле при Митриној богослужби за хаома-пиће, а то судимо тим прије, јер се у Перзијанаца уздржао исти назив тог пића као и у Инђана. Ови су жртвовали своме богу мјерачу²⁾ године *Сома*, Сомино пиће а они Хаомино пиће. Сома је значило у исконско доба Мјесец у Инђана а кашње се звао и Циандра, а у Перзијанаца значи Хаома Сомин сок.

Но да су Перзијанци збиља познавали ведски обред Сомине жртве, то потврђује како рекосмо и Плутарх кад говори о Митриној богослужби и о богињи *Исиди*. Кад су Инђани прије жртве молитвама благосивљали Сомино грање, тад су своје молитве почињали увијек са „хум“ а свршавали са „ом“, а то је значило: хоћеш да буде тако? јест да буде тако — *ом-алин*. Нато би истукли *хом* или хаомино грање у ступи (хавана) полугом, а сок су излијевали у посуде и мијешали млијеком. Перзијанци су приносили своју Хаомину жртву у јутро рано прије изласка сунца³⁾. На жртвенику је пламтјела ватра.

Но да се вратимо опет на божанство Огња.

¹⁾ *Јашмаци*, од литванског *uās* = *опасати*, *нојасовати*, литв. *josla*, *josmi* = *нојас*, *тканица*. Перзијско *уаћ* значи *обући*, *уаџта* = *опасан*, *опасати*. Јашмак се у Далмацији, Херцеговини и Црној Гори зове женски покривач по глави, који је обично бијел и везен.

²⁾ *Мјесец*, санскритски *māsa*, зендски *māonh*, грчки *μῆνας* све од аријског *med*, *medati* = *мјерити*.

³⁾ Ово вријеме су Перзијанци називали *хавана*, а од *хи* пзвире и ријеч *кава*, јер је *coffea* млада ријеч коју Латини нијесу познавали.

Агни је био у Инђана прави Бог на земљи, с тога су му и палили свети Огањ *Деваагни*. Да видимо како се Браманац молио Агнију¹⁾: „Ти си, о Огњу, чувар светијех обреда. Ти си бог међу онијем што умиру на земљи. Ми ваља да те частимо жртвама. Тебе ваља, о крепки Огњу, да славимо при свечаностима, јер ти односиш жртве боговима као кочијаш. Потуци и отерај од нас наше непријазнике — те безбожне непријатеље, ти, о пламени боже, Огњу! Нека те пјесник још издалека опомене својом попијевком, која допире до тебе, о Огњу! Ти си исти на свијем мјестима и господар међу свијем народима! Ми те призивљемо у биткама, свијем потребама у помоћ, када потребујемо снаге! Зовемо тебе, који нам дајеш скупостијене дарове. Ти си старјешина и достојан да те славимо жртвама. Ти сједиш као свештеник, како од вајкада тако и данас. Насити се и подај нам срећу! . . .“

Свети Огањ од вајкада је био у источњака у великој части. Курцијус²⁾ приповиједа, да је перзијски краљ Дарије, прије него је пошао у рат, молио сунце Митру, и призвао му вјечни Огањ и замолио га да му улије у срце срчаност и храброст достојну његови предака. — Обичај одржавања *вјечитих ватре* иле *Свештога Огња* уздржао се у Инђији све до наших времена. Нибур³⁾ приповиједа у својем путопису, да му се одлична породица у Сурати⁴⁾ хвалила, да она уздржава *Свети Огањ* већ од двјеста година.

¹⁾ Rigv. 8. 11.

²⁾ A. Curtius: De rebus gestis Alex. Magni, lib. IV. Cap. 10.

³⁾ Niebuhr: Reisebeschreibung nach Arab., lib. II.

⁴⁾ Град у Инђији.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

А Н Ц Е Л О

— поема А. С. Пушкина —

— Јован А. Дучић —

ДРУГИ ДИО

I.

Анцело ваздан суморан и ћутљив,
Сједио је самац. А по души широм
Само једно мис'о! Сву ноћ санак њежни
Уморене веће не дотаче миром.

— Но шта ово значи? . . . премишљаше сјетно,
Љубим ли је збиља, кал ми срце жуди
Да је чујем опет и засладим поглед
Њезином милотом; када вјечно блуди
За њом душа моја? . . . За красотом силном
У саблазан до сад никада не крену'
Ал' девојком чедном понижен сам сада
А пред собом видим само слику њену

Заљубљени човјек увјек ми је био
И чудан и см'јешан. Знадох сл'јепо тада
Да његовом само безумљу се дивим!
А гле мене сада . . .

II.

Хтједе да се моли.

Расијане р'јечи дигоше се горе —
Но говорећ с небом и вољом и мишљу
Он хиташе њојзи. И кад туге море
Прели му се душом, он бесвјесно, тихо,
Спомињаше Бога. А све јаче, јаче,
Гр'јех у срцу кипља. Но душевна борба
Неком тајном силом кр'јепити га заче.

Владање и снага у том мутном часу
Несносна му поста као стара књига
Прочитана давно. Тугујући горко
Од свог достојанства ко од тешког ига

Спасти се је хтио; а озбиљност своју
Бесмислено којој дивљаху се људи
Не цјењаше више, сравњућ је с пером,
Што гоњено вјетром по ваздуху блуди.

— — — — —
И сутрадан туде млада Изабела
Са Анцелом гордим опет се је срела.

III.

Анцело: Шта ћеш

Изабела: Вољу твоју дошла сам да чујем

Анцело: (Ох кад би је знала!...) Не треба да живи
Твој несретни братац!... А могло би...

Изабела: Зар нема проштења за оно што скриви?

Анцело: Простит'? А шта има теже измеђ' људи
Од гнуснога гр'јеха. Зло је лакше свако

Изабела: Да тако се горе на небеси суди
Али гдје на земљи?

Анцело: Зар ти мислиш тако?

А реци ми шта би одабрала сада
Када би на избор пружили ти двоје
Пустит' га... Ил спасти — жртвујући себе
И гријеху т'јело предавајућ' своје?...

Изабела: Изгубити т'јело готова сам прије
Него своју душу.

Анцело: Сад о души није
Тумачење овдје. Опет ћу ти каз'ти:
Брат ти је на казну осуђен. Зар није
Милосрђе право и гр'јехом га спасти?

Изабела: Да, спремна сам увијек да пред Богом вјечним
Одговарам душом. Ал' у свему томе
Вјеруј, нема гр'јеха. Ту је само милост.

А ту гр'јеха није... Милост брату моме!...

Анцело: Хоћеш ли га спасти када милост моја
Са гр'јехом на једној одмјери се мјери?

Изабела: Спасење мог брата, мој нека је гријех!
Ако ли је гријех, дане и вечери
Молићу се тада.

Анцело: Не, послушај мене.

Ја видим из ове домислице честе,
Да ил' ме не појмиш, ил' не ћеш да појмиш.
Ево знај: твој братац осуђен је.

Изабела: Јесте.

Анцело: И смрт му је страшну одлучио закон.

Изабела: Јест, сасвим је тако.

Анцело: Али да је збрише
Тек је један начин... (Рад бих на ствар прећи
А ја само питам и баш ништа више!...)

Но да почнем: онај, што би мог'о само,
(И миљеник реда, озбиљан по чину,
Законе тумачећ', преступном и жарком
Жељом гоњен теби, сву оштрину њину
И ужасну смисо умекшат' би хтио!)

И морао збиља спасти брата, ти си,
Ал' пропашћу својом!... Шта ми велиш на то?
За спас његов канда ти одлучна ниси!?

Изабела: За спас његов, вјеруј, траг крвави бича
Пон'јела бих мирно, летла у гроб свети

Ал оскврит' себе . . .

Анцело: Знај, он ће умр'јети!

Изабела: О па нека, шта је

Пут ће љепши за се тим најзад да нађе.

Ал' бешчашћу сестре душу спасти неће!

И кад би за нав'јек изгубит' ме мор'о

Радије ће једном и у смрт да креће.

Анцело: Зашто онда рече нечовјечан да је

Глас закона био? Жестоко си знала

Нас окривит' свијех. Да л' то бјеше давно?

Не, малочас закон тираном си звала

И гр'јех брата свога поштовала скоро.

Изабела: О, прости ми, прости! Без воље сам сваке

Гријешила тада. Знај, и против себе,

Спасавајућ' милог и грјехове јаке

Правдати ум'јемо. Ми смо тако слаби!

Анцело: Признање ме твоје ободрило збиља.

Јест, женско је слабо, увјерен сам у то

Зато нек се почне куд с' одавна циља:

Ја ти зборим ево — буди жена боље

Нег да будеш ништа. И предај се тада

Вољи и судбини.

Изабела: Ја те не разум'јем.

Анцело: Ја те љубим! . . . Знаш ли, разумјеш ли сада?

Изабела: О, знаш ли шта рече? Мој несретни братац

Љубљаше Ђуљету и сад мора мр'јети . . .!

Анцело: Љуби мене, душо, и жив он ће бити! . . .

Изабела: Ах, знам кушат' друге хтио си почети!?

Анцело: Не, ја ти се кунем! Одступити нећу

Од задане р'јечи. Чашћу ти се кунем!

Изабела: Доста! Доста части! И дјело је часно!

О варљивче црни од Сотоне виши!

Идем свуд да кликнем подле твоје жеље,

Ил' Клавдују с мјеста слободу потпиши! . . .

Анцело: Али ко ће у те да вјерује р'јечи!

Са строгости своје чувен сам сред људи.

Достојанство моје, мој живот и прошлост

Представиће св'јету твој приговор худи

Ко клевету само изнад главе брата.

Но сад пуштам страсти нек царују мноме,

А ти мани лудост: вапаје и сузе

И страшљиву румен у молењу томе!

Од смрти и м'ука тим не спасе брата;

Покорношћу само могла би га спасти.

С одговором сутра чекаћу те овдје . . .

Но нек знадеш и то — стоји ти у власти:

Говори што хоћеш! — Јер лаж моја само,
Од истине твоје биће јача тамо.

IV.

То рече и оде. А дјевојче чедно
У ужасу оста. Па у небо диже
Пунан молбе поглед и десницу чисту.
И од мрских двора у тамницу стиже
И с братом се сrete.

(НАСТАВИТЕ СЕ)

БУЈУКДЕРСКА ВЕНЕРА

Из „Старих Успомена“

— Мустафа Решид —

I.

Врије неколико година, ходајући обалом Бујукдере, сретнем једно дјевојче, које тек ако бјеше ушло у деветнаесту или двадесету годину. Говоре да је имала у својој лепоти нешто, што неминовно подсећаше на Венуса чувеног кипара Пракситела, зато је и називаху Бујукдерским Венусом.

Више пута је изалазила у шетњу са једном старом женом, својом васпитатељком и једним малим псетанцетом. Ишла би често замишљена, понекал тужна, а понекад би, као сунце које се отме помрчају, разасипала свјетлост своје веселе лепоте на оне који јој се дивљаху. — Ходајући морском обалом лаћала би се чешће своје биљежнице и писала у њу. При томе би погледала често у море и небеса над собом. Силазила би много пута, одмах јутром кад се сунце роди, к мору и дуго и жудно посматрала китњасту обалу и плаветне вале убаве пучине.

Једне вечери спустим се и ја на морску обалу. Све бјеше мирно. Мјесец тек што се бјеше помолио. Његова мека свјетлост мијешала се са помрчином града, и

ствараше чудноват, фантастичан изглед мора и обале. Посматрајући га и дивећи се његовој дражи, корачао сам непрестано, док близу руског конзулата опазим двије жене. Једна бјеше сва у бјелом, друга сва у црном. Она у бијелом држаше у руци биљежницу, гледаше просторе пред собом и биљежаше на хартију.

Погледам добро и не преварим се: то бјеше Бујукдерска Венера. Она друга жена бјеше њена васпитатељка.

II.

Мало по мало бијех код Месар-буруна. И кад се вратих натраг, она дјевојка сјећаше на истом мјесту, непрестано погледајући у вечерње небо и биљежећи у своју биљежницу.

— Гле, јамачно Бујукдерска Венера пише књигу Капидуну, рекох свом једном пријатељу, ког баш сретох у тај мах.

— Не, ова женска има неодољиву жељу за сликањем. Можда ради слику ноћњег изгледа... Њене слике нијесам гледао, али они који их видјеше, веома их хвале.

— Говорите ли истину?

— Живу истину.

— А да ли сте се с њоме иначе виђали?

— Не, никад.

— А како то?

— Тако, што је без користи... У те је дјевојке, по цијелом изгледу, сва тежња на страни сликарства и пјесништва, а никако на страни обичног мушкиња. Мене што се тиче, ја опет о такијем стварима немам ни појма... Но ви се можете упознати. Шта више с вашим познанством она ће бити веома задовољна, у то ни не сумњам.

— Али немам никога који би ме упознао с њом.

Мој пријатељ изјави ми готовост, да ће он то учинити помоћу једног свог знанца, који бјеше с њом у ближем познанству. Обећао ми је то учинити можда још тог вечера, на чему му се искрено захвалим.

И отпочнемо нашу даљу шетњу према Месар-буруна.

III.

Послије два дана бијох дјевојци представљен, и, преко сваког очекивања, примљен веома љубазно, тако, да сам већ добио и дозволу да је могу чешће посјећивати.

Бјеше то веома њежно и даровито чељаде. Радовао сам се искрено што сам је два-три пута могао да посјетим у недјељи. Па и на улици кад би се срели, измијенили бисмо неколико усрдних ријечи. У оне дане, кад не бијох с њом, био сам потпуно жалостан.

Једном јој њен слуга пријави моју посјету, док још не бјеше ни изишла из своје собе за спавање. Кад се је повратио рече ми њену топлу молбу да је сачекам у једном ћошку у банти, куда се одмах и упутим за слугом. — Тај ћошак бјеше одиста слика неке мале изложбе. Сви зидови бјеху прекривени веома лијепо израђенијем сликама, које подсјећаху на школу Рафаелову и Микел-Анџелову. Насред ћошка, на једној клупи, видјех на платну глатким бојама рађену неку слику, која не бјеше довршена. На њој се видио но-

ћњи изглед са обале Бујук-дере. Успјех бјеше одличан.

Ћошак, у који ме слуга доведе, бјеше њена радионица. Разгледајући све веома пажљиво сједнем код једнога прозора. Поглед са тог мјеста бијаше величанствен. Море, Трабија, Јењи-ћој и Бег-коз бјеше с тог мјеста као на длану.

Послије мале почивке дође лијепи сликар и рече:

— Извините, молим вас, што сам вас туде засужњила. Мора да вас је већ уморила самоћа.

Ја изјавим на против своје задовољство што сам имао довољно времена да разгледам слике, о којима у исто вријеме изјавих своје ванредно допадање. Нарочито то учиним за слику која показиваше недовршен изглед Бујукдерског ноћњег изгледа.

— Признајем сама да је ствар доста мучна. Тешко је веома приближити се до краја самој природи.

Тада допуним своју сасвим искрену хвалу својим причањем о том, како сам се тој дивној вечери и сам дивио са обале Бујук-дере, кад је оно повлачила прве потезе на ту слику. Испричам јој и начин којим сам дошао с њом до тако жуђеног познанства, што је сасвим жељно очекивала.

Док разговор узе други правац.

— Пошто ову слику довршим, у намјери сам да радим једног Венуса, али још ни сама нијесам одабрала лице које бих узела за ту слику. Какво лице сликате ви највећма у својим пјесмама?

— Славни Праксител, госпођице, кад је хтио радити Венуса, обишао је цио познати свијет и од сваког лијепог лица узимао по један дио. Ви ако све желите израдити га бољег него и он, увјеравам вас, да вам неће бити потребно ни одлазити даље од огледала — рекох истински узбуђен.

Моја безобзирна искреност, уведе то невино дјевојче у очевидну забуну.

— Желите ли гледати мој албум? —

— Бићу вам веома захвалан.

— Ево изволите.

Она ме приведе једном овећем столу, отвори албум који имађаше боју морске наранче и показиваше своје цртеже. Бјеху по све сами пејсажи, израђени особитом хармонијом боја. Поред њих бјеху и два портрета, које представљаху лице своје дивне сликарке.

— Ове сам слике радила по примјеру великог Рафаела: гледајући се у огледалу — рече ми она.

Послије дужег посматрања које не могах лако прекинути, замолим је да ми дадне једну од те двије слике за спомен, замоливши је да ми извини за ту необичну смјелост.

— Узмите коју год желите. одврати она сасвим љубазно.

Једна од тих слика бјеше профил, слика са стране. Друга бјеша *décolletée*, која показиваше њено потпуно лице.

— Не могу да се задовољим половином, дозволите ми да се дивим цијелом лицу кад већ није могуће да имам на слици и све оно од вас, што не достаје на портрету...

То довршим и преко мјере ласкаво. Осјетио сам и сам да моје узбуђивање не може да нађе ријечи у којима би се притајило.

Лијепи сликар извуче са обичним њежним осмјејком из албума и рече:

— Једна сасвим незнатна успомена.

— Цио остали свијет за ме је незнатна успомена! Ова слика не ће одлазити испред мојих очију. Она ће ме увијек опомињати најљепших и наслађих дана моје младости.

— А шта ћете ви мени дати као успомену на ове дане?...

Ја обећам своју фотографску слику, чиме се она потпуно задовољи.

Кад се од ње опростих понио сам читаву киту најљепшег цвијећа, ког је набрала у својој башти и скитила, за вријеме нашег шетања између њених мирисних рукосада. Њен мирис заносио ми је и онако узбуђену и распламтјелу душу, као онајисточни наш напитака, што

испуњава срце ватром а ум најшаренијим и фантастичним сликама жарке младости.

IV.

Наше пријатељство расло је с дана на дан. У вече се састајасмо на кеју и у кајику. Стара њена пратилица, незадовољна дугим ходом, остајала би и чекала нас гдјегод у пољу под дрветом. Кад ње не би било, тражили бисмо у башчи најосамљеније, најмрачније мјесто и ту би сједили. Што тад говорисмо, превазилазаше сваку топлоту пјесничке љубави.

Једног дана сједили смо на таком једном мјесту. Свуд тишина, а над нама тежак свод испреплетеног лиснатог грања. Сунчани зраци не могаху да га пробију а цвркул тица бјеше ту све што се чујаше осим нашег шапутања.

Послије дужег једног размишљања с моје и њене стране, она диже своју албастерску руку и спусти је мени на раме.

— Ах, како ли дивно проводимо своје вријеме.

— Да!... али будућност руши све.

— Зашто то?

— Има доста узрока... Још два мјесеца само допуштаће небо да се находимо на оваким састанцима. Послије долази и зима а мораћете се вратити на Бег-оглу. Затим ћете можда морати да одете који мјесец у Париз. У кратко да речем, остаје ми још мало вријеме да се пробудим из ових слатких снова.

— О, напротив... Наше пријатељство не ће престати с љетом. Зима има за ме и много више дражи. Пут у поље биће ми и тад најмилија шетња. Што се тиче пута у Париз, то је друга ствар. Да рекнем да му се не радујем, варала бих вас. Но очев посао задржаће нас ипак, држим, ове године и преко зиме у Цариграду.

— Ох, каква срећа!

Дјевојче се љупко насмијешу кад се те ријечи отеше из мојих прсију. Тај осмијех бјеше очевидно пун садржаја.

V.

Бијаше некако на свршетку октобра кад се преселише на Бег-оглу. Ми се са-стајасмо редовно као и прије: дању на Тепе-башчу, гдјекад на Таксиму у градском врту, а понекад на Шишлији у Зинџир-кујији. За недјељу дана залазио би им често и по два три пута у посјету. Њен отац, који бјеше веома музикалан, задовољавао нас је често пута својим вјештачким свирањем на флаути, што ме узбуђивало дотле, да сам га неколико пута безобзирно поређивао с Вердијем, Росинијем, Белинијем и т. д. То му је очевидно веома ласкало, јер сам опазио да његова наклоност према мени расташе сваким даном све већма.

Једне вечери узе сандучић у коме бјеше флаута и рече кћери:

— Хајде бакалум (да видимо), узми ове ноте да поновимо ону пјесму што ти је синоћ казивах.

Послије једне минуте у салону се разлише неколико мирисних валова босфорског вјетра. Одмах затим разлише се и звуци заносне музике — његове флауте, коју опрезно и веома њежно праћаше милозвучан и сладак глас њеног грла. Бјеше то комадић из једне чувене опере француске, која почињаше овим стихом:

Connais-tu le pays où fleurit l'oranger?

Ја бијах те вечери угодно расположен. Захваљујући свом слуху, сачувао сам у себи те дивне мелодије стихова који почињаху са *connais-tu* . . . И данас кад је поновим разлију се у мени таласи оног сладког осјећања, коме извор бјеше у оним вечерима у којима се мијешао необуздан вал љубави са валовима мирисне вечерње струје и валовима дивних звукова мелодије *connais-tu* . . .

VI.

Кад дођох једног дана да посјетим дивног сликара, она ме изненађена предусрете:

— Какав случај! рече. Хтјела сам баш да вас видим. Има једна жалосна вијест.

— Жалосна вијест? узвикнем узбуђено.

— Одиста жалосна: ми ове недјеље идемо у Париз . . . Али не ћемо остати дуже од два мјесеца, — додаде она нагло, видјевши колико ме поразила та новост.

— За ме је много и два дана, оте ми се и нехотице.

— Немојте, молим вас, бити тако себични! рече журно. Та Париз је диван, чувен и омиљен свјетски град. Претпоставите, колика радост чека тамо оне који га посјеђују. Нов свијет, нов живот, нова расположења

— Желим вам много среће на пут! одвратим. Али обећајте бар да ћете ми се јавити који пут . . .

— Сваки дан.

— Сваки дан?

— Редовно сваки дан.

То бјеше у тренуцима пред наш растанак. Пут бјеше одређен те исте недјеље.

Но послије тијех ријечи за неколико часака ми се извезосмо у шетњу. С нама бјеше и њена старица помајка. Ишли смо у једним лијепим колима према Зинџир-кујији.

Дан бјеше ванредно лијеп. Бјеше то један од оних зимских дана кад мислиш да је прољеће. Тек пред вече враћали смо се натраг. Сунце бјеше на западу. Изгледаше као да се топило тамо далеко на хоризонту, гдје се небо љубљаше са плаветним Мраморским Морем.

Свакоме је познато да има на путу од Шишлије до Зинџир-кујије једно мало сеоце од неколико кућица. Туда смо се возили обоје удубљени у дубоко размишљање. Док ме она прену и управи ми поглед својим прстом на једну страну.

На зеленој трави сјеђаше њих двоје — момак и дјевојка. Бјеху наслоњени једно на друго. Изгледаше као да јој он причаше нешто тако заносно да нас и не примјетише. Она је гледала у њ, не дижући погледа.

— Ала је то дивна слика! рече она. Који сликар може да оцрта ону слатку и пристодушну сеоску љубав!... И сунце што залази и небо над њима и цвијеће око њих, како величанствено допуњују ону дивну слику испод кичице велике Природе.

— Заиста је тако, одговорим ја. Али да ту слику пресудим, требају ми зато свакако ваше очи.

И кренусмо даље. Пут смо прелазили што у кратким говорима што у дужим сањаријама. Старица, што сјеђаше с нама, бјеше се успавала свјежим вечерњим ваздухом и монотоним ходом коња и кочија.

На једном се кола уздигоше и стресоше. Моје дивно дјевојче оскочи са свог мјеста и мало те не испале преко странице од кола; но у тај мах дочекам је објема рукама и задржим својим прсима, а њене јагодице на лицу дотакоше се нагло-мојих усана.

Кад се малко прибра, она ме значајно погледа. Ја извиних ту смјелост њеним падањем ког изазва неки крупан камен о ког ударише точкови од кола.

И она не рече ништа.

За један сахат бјесмо на Бег-оглу, гдје ме усрдно задржаше на вечери.

*

Послије недјеље дана Бујукдерска Венера оде у Париз. Није ми писала сваки дан, али за мјесец дана добио сам три писма. Но затим је прошло двадесет дана и не добих ни ријечи. Тек послије дваестак дана добијем писмо.

Ево тог писма које ме од оног дана мори најтежом тугом, којој нигде да нађем лијека; ево тих редака које толико пута осух топлом сузом:

Господине пјеснице,

Ове вам редке пишем у једном најљепшем паришком шеталишту што се зове Болоњска Шума. Осим моје старе

У Мостару.

васпителке нема никог код мене. Управо је 2 сата à la franca. Вријеме је угодно... али гдје је оно лијепо цариградско поднебље, гдје је оно сунце... Ја вам сад одиста морам да позавидим.

Одкад дођох у Париз већ су ми досадили гозбе и посјете. Данас ево први пут излазим у поље. Одабрала сам за то најприје ову дивну шуму далеко од градске вреве. У овом голом дрвљу уживам више него у свијем онијем величанственијем палатама и сарајима. Овај суморни глас кога твори вјетар својим хујањем кроз грање и који се мијеша са ријетким цвркутом птица, сачињава једну музику која ме лијечи. Она ми је милија од свих таласа свирке овамошњих свирача и пјевача.

Мој ће отац до два мјесеца у Цариград. А ја? Ја ћу остати у Паризу. Морам, јер се удајем. Онај што ће ми бити муждоћи ће да ми се представи ове недјеље. Представиће ми се и запросити ме, а вјенчање ће бити, до мјесец и по дана.

Ја сам спокојна. Будите и ви спокојни. Та мој пут у будућности неће ни тако имати више онако милих дана као што бјеху с вама на Бујукдери. Они ће да ми осветљују живот до мога престанка.

Ону слику коју видјесмо у сеоцу код Зинцир-кујије пренијела сам својом кичицом и сад је баш доврших. Није испала рђаво... По оцу ћу вам послати какву успомену на мене из Париза. Ваш лик објесићу у својој соби за спавање да се сјећам оних љупких часова које проведосмо заједно. А у овом писму прилажем своју фотографију.

Моја права љубави, збогом! Будите увијек сретни!

У Паризу, год.....

(Њен потпис).

— — — — —

С турског

Хасан-Фехми Наметак.

ДЕНИЗА

ДРАМА У ЧЕТИРИ ЧИНА, НАКИСАО

АЛЕКСАНДАР ДИМА СИН

с пишчевим допуштењем превео с француског

Милан Вл. Борђевић.

(наставак)

ТРЕЋИ ЧИН.

Исти салон.

ПРВА ПОЈАВА.

Госпођа Брисо, слуга, (доцније). Госпођа од Тозета.

(Док се завеса диже госпођа Брисо ступа на позорницу, зазвони и доводи у ред хартије, које држи у руци).

Госпођа Брисо, (слузи, који уђе).

Ево вам јеловника за довече.

Слуга.

За колико да поставим?

Госпођа Брисо.

За једанаест.

Слуга.

Како једанаест?

Госпођа Брисо.

Г. Конт, госпођица Марта, госпођа од Тозета, њен син, г. Тувнен, господин, госпођа и госпођица од Понферана.

Слуга.

То чини тек осам.

Госпођа Брисо.

Мој муж, моја кћи и ја, свега једанаест.

Слуга.

А, сви троје ручате овде?

Госпођа Брисо.

Да.

Слуга.

А вина?

Госпођа Брисо.

Ићи ћу сама у подрум. Идите.

(Слуга излази пошто је хтео да одговори нешто што није одговорио. Госпођа од Тозета уђе).

Госпођа од Тозета

(госпођи Брисо, која је пошла једним вратима да изађе).

А, драга пријатељице, баш вас тражим.

Госпођа Брисо.

Извините, нисам вас видела.

Госпођа од Тозета.

Одиста ме нисте видели?

Госпођа Брисо.

Хтедох да изађем.

Госпођа од Тозета.

То вас питам, јер ми се као чини, да избегавате Фернана и мене, од како смо овде.

Госпођа Брисо.

Прост случај, јер од како сте ви дошли имала сам, разуме се, мало више посла.

Госпођа од Тозета.

Имам да говорим с вама.

Госпођа Брисо.

О чему?

Госпођа од Тозета.

Ви не сумњате у моје пријатељство.

Госпођа Брисо.

Дали сте нам очевидан доказ о њему учинивши да Брисо уђе у службу код конта.

Госпођа од Тозеша.

Одавно сам тражила прилику да вам будем од користи. И сви сте срећни.

Госпођа Брисо.

Не можемо бити срећнији.

Госпођа од Тозеша.

И желите да то траје?

Госпођа Брисо.

То је све што од Бога тражим. У осталом, изгледа да је г. од Бардана врло задовољан Брисо-ом.

Госпођа од Тозеша.

Рекао ми је, да је врло задовољан.

Госпођа Брисо.

Онда је све добро.

Госпођа од Тозеша.

С те стране.

Госпођа Брисо.

Шта има још?

Госпођа од Тозеша.

Не знате шта се догађа? Андрија... (поправи се). Г. од Бардана није вам ништа казао?

Госпођа Брисо.

Ништа.

Госпођа од Тозеша.

Ни Марта?

Госпођа Брисо.

Нисам је видела.

Госпођа од Тозеша.

А Дениза?

Госпођа Брисо.

Још мање.

Госпођа од Тозеша.

Цела истина?

Госпођа Брисо.

Зашто бих лагала?

Госпођа од Тозеша.

Могли су вам захтевати да останете у тајности.

Госпођа Брисо.

Уверавам вас да не знам ничега новог ни занимљивог.

Госпођа од Тозеша.

Да говоримо искрено.

Госпођа Брисо.

Као некада.

Госпођа од Тозеша.

Да, као некада, кад нисмо ништа криле једна од друге.

Госпођа Брисо.

Особито ја.

Госпођа од Тозеша.

Још се љутите на мене?

Госпођа Брисо.

Због чега?

Госпођа од Тозеша.

Због покварене свадбе.

Госпођа Брисо.

Не. Реците ми шта вас доводи.

Госпођа од Тозеша.

Све што будемо казале остаће међу нама.

Госпођа Брисо.

Како хоћете.

Госпођа од Тозеша.

Чујте дакле: ма колико да сте сад срећни, спрема вам се можда свима још већа, врло велика срећа, па сам хтела да вам је прва јавим, јер је мени јединој, мислим, позната.

Госпођа Брисо.

Шта ли је то?

Госпођа од Тозеша.

Та новост, изгледа ми, не налази код вас пријема, који заслужује.

Госпођа Брисо.

Већ мало среће тако је ретка ствар, да, кад је имам, много среће увек ме плаши. Тим пре, драга пријатељице, што ме ви толико спремате за ту срећну новост, као да ћете ми објавити какав пораз.

Госпођа од Тозета.

Кад је тако, пређимо одмах на ствар. Г. од Бардана воли Денизу.

Госпођа Брисо (уплашено)

Ко вам је то казао?

Госпођа од Тозета.

Он сам; не можете, дакле, сумњати. Изгледа као да сте се уплашили од те новости. Зашто?

Госпођа Брисо.

Само ме изненадила; нарочито ме изненађује, да је г. од Бардана то вама рекао. Прво зато што би вама, чини ми се, на последњем месту требало да се повери, друго зато што је он, колико ја познајем његов карактер, морао помислити да то најпре другима каже.

Госпођа од Тозета.

Није он мени ништа поверио, али издао, те сам му тајну дознала, што је односно саме ствари свеједно. Није још ништа рекао ни вама, ни Брисо-у, ни Денизи зато што оклева или боље рећи размишља, јер његова је намера, разуме се, да се ожени вашом кћери.

Госпођа Брисо.

А, има ту намеру?

Госпођа од Тозета.

Ну, дакле, шта велите на то?

Госпођа Брисо.

Да сам имала право бојати се сувишне среће. Та ме новост јако потреса.

Госпођа од Тозета.

Шта! Ето човека, код кога сам увела вашег мужа као простог управника добара, који одмах повери све своје послове и све своје имање Брисо-у, који вама преда управу своје куће, Денизи туторство своје сестре, који се преко свега тога заљуби у

вашу кћер и хоће да је узме за жену, и та новост, у место да вас препуни радошћу, једва вас потресе! Шта хоћете више драга пријатељице? Рецимо, да се небо према вама рђаво понашало, али чим вам се на тај начин извињује и чак вам нуди такве накнаде, опростите му: милост грешницима!

Госпођа Брисо.

А ако Дениза не воли г. од Бардана, ако га одбије? Какав ће бити наш положај између конта, који је проси и Денизе, која не пристаје?

Госпођа од Тозета.

Како, ако не воли, ако не пристаје? Та волеће, пристаће. Девојка сирота као Дениза, паметна као она, воли увек довољно, да за њега пође, човека младог, уваженог, отменог, богатог, који хоће да је учини контесом и милионарком.

Госпођа Брисо.

А ако јој њезина прва љубав забрањује да има другу!

Госпођа од Тозета.

Фернан?

Госпођа Брисо.

Да, ваш син Фернан.

Госпођа од Тозета.

Детињарија!

Госпођа Брисо.

За њега мож'да, али за њу?

Госпођа од Тозета.

Све је то прошло и све се свршило не може бити боље. Фернан, нарочито у оном добу, лакомислен, ветропир, лола, знам га ја добро, био би врло рђав муж и Дениза била би с њим врло несрећна, не узевши у рачун, што је наше имање већ тад рђаво стајало, и што смо и данас у великој оскудици. Шта би сад

било од нас, да се Фернан оженио Денизом? У животу највише треба избјегавати невоље без излаза. Љубавни боли свагда су излечиви, брачни не. Какав ће муж бити Андрија, а какав Фернан! Ви, као мајка најбоље знате да између њих двојице не може бити поређења. Дениза ће пристати и то не рекавши ништа о Фернану. То су женска посла. Ако нам се деси несрећа да једном човеку признамо ма шта, он сместа претпостави десет пута више него што је у ствари било. Признати кад морате, кад сте ухваћени на делу, то разумем, па чак и то много зависи од човека, с ким имате посла; ако није врло препреден ипак се извучете. А где сте видели врло препреденог човека? — Али, кад човек ништа не зна, кад је пун љубави и поверења, кад је срећан и хоће цео свет да учини срећним, стати му причати, и ако вам он то не тражи, како сте пре њега волели неког другог — о, не, то је и сувише лудо! А сем тога, а сем тога, не тиче се та ствар само Денизе, тиче се и других.

Госпођа Брисо.

Којих других?

Госпођа од Тозета.

Вас, Брисо-а, мене, Фернана, Марте.

Госпођа Брисо.

Госпођице Марте?

Госпођа од Тозета.

Ама, Бога вам, зар ви ништа не видите? Фернан воли Марту и Марта њега воли. Они хоће да се узму; Андрија неће, зато се Марта враћа сутра у манастир, да тамо чека пунолетство. А Дениза, уместо да затвори очи и да ништа не види, јер напослетку ништа се од свега тога не тиче, Дениза, велим прави им сметње колико год може. Ако

узимадне несрећу да исприча Андрији своју идилу с Фернаном, одмах ће се помислити, да се она према Марти тако понаша из гнева, из освете, из љубоморе. Марта је већ веома огорчена противу ње, мало час су се њих две ужасно препирале. Претпоставимо да Дениза из каквог било разлога не пристане поћи за Андрију; како може онда она остати у овој кући, кад се Марта врати у манастир? Тад ће тек то-рокуше из околине, госпође Понферанове и остале, моћи по вољи оговарати и надовезивати на све што су већ казале.

Госпођа Брисо.

А што су казале?

Госпођа од Тозета.

Тхе, да је Дениза љубазница Андријина.

Госпођа Брисо (седне)

Боже мој! Боже мој! Увек зло! Увек љага! Неће ме, дакле, оставити да на миру умрем.

Госпођа од Тозета.

Свет је такав, ми га не можемо променити. Треба бити јачи од њега, то је све, а ту јачину добићемо, хтеднемо ли само, ако удружимо наше интересе, који су истоветни и који треба да нам буду заједнички. Не треба се узбуђивати, треба бити хладнокрван и знати куд се иде. — Андрија воли Денизу. — То је за вас неочекивана срећа. Мислите само на то, не идите даље. Нека Дениза ћути и нека пође за њ. Фернан и Марта воле се. Нека Дениза рекне Андрији да пристане на њихов брак; он ће учинити што му Дениза рекне, пошто он само њеним очима гледа. Ништа на свету није простије. Јест, али она то неће! Марта мора да изиђе из куће! Фернан мора да има с Андријом најнепријатнија разјаш-

њења. Заступајући и бранећи свим силама свога сина, што је сасвим природно, ја морам да се посвађам с човеком, с којим сам петнаест година живила у пријатељству, морам за свагда да напустим кућу, у коју сам вас увела, што зацело није без вредности! Мора да буде свађе с једне стране, јавне бруке с друге, понова беде за вас троје, а очајања за све; све то због тога што Дениза неће да ради што би јој од толике користи било: да ћути. Сто му мука, што казао наш парох, кад нам шеве већ печене с неба падају, та једимо их што пре, док су још вруће!

Госпођа Брисо.

Разумем, драга пријатељице, што вам је толико стало до тога, да нико од нас не каже госпођици Марти или господину од Бардана да је Фернан човек који не држи своје речи, јер он се заклео био Денизи, да ће се оженити њоме, па то није учинио. Али имате право, не говоримо више о томе. Ништа у пона-

(НАСТАВИТЕ СЕ)

КНЕЗ СРЕБРНИ

Роман из времена Јована Грозног, од Грофа А. К. Толстоја

С руског преводи Вукосава Иванишевићева

(НАСТАВАК)

Глава XXIV.

БУНА МЕЂУ СТАНИЧНИЦИМА

Мало одаље од мјеста, гдје се до-
годио нападај на Максима, сјеђа-
ше око бачава са вином много људи.
Пехари и дрвене чаше иђаху од
руке до руке. Ватре освјетљаваху
оштре црте, заковрчене браде, и разли-
чито одијело. Ту су били већ познати нам

шању господина од Бардана није одало осећање, које сте ви изненада открили, ништа у нашем понашању није тежило да га изазове. Били бисмо незахвални, кад бисмо желили још више од свега што смо добили од г. од Бардана, а свака лаж, ако будемо запитани, као и свако мешање непосредно или посредно у његове породичне послове, било би од наше стране непоштење и издајство. Причекајмо. Ма шта се десило, Дениза ће, за то јамчим, учинити своју дужност.

(Посрне и инстинктивно ухвати за руку госпођу од Тозета).

Госпођа од Тозета.

Шта вам је?

Госпођа Брисо.

Ништа, учинило ми се даћу пасти. Има тренутака, у којима ми изгледа да се земља сувише брзо окреће. Ево конта. Идем, јер бих можда пред њим говорила о стварима, о којима нећу да говорим. (За себе) Учиниће да полудим.

(Изађе.)

станичници, и Андрјушка, и Васко, и риђи пјевач, само међу њима не бјеше старога Коршуна. Чешће су га разбојници спомињали, испијајући вино.

— Ех — рече један — шта ли нам сада наш чича ради?

— А зна се шта — рече други — муче га, можда му и кожу деру.

— И неће ништа проказати стари ђаво, заклео бих се да ни ријечи неће изустити.

— То се зна да неће, такав је он: све га кидај на комаде неће те издати.

— Жао ми је оне сиједи браде! А атаман нам баш ваља. Сам је здрав, читав, а старца предао у туђе шаке!

— Какав ми је он атаман? Зар је то атаман, да своје губи ради некаква кнеза?

— А видиш ли, они су у великоме пријатељству. Ено их и сада заједно сједи. Не говори о кнезу чуће те атаман.

— Па нека чује! Ја ћу му у очи рећи, да он није атаман. А Коршун, он је прави атаман! Сигурно је било Прстену бијело на оку, па га је и предао непријатељу.

— А шта, дјецо, може бити да је он баш нарочито предао Коршуна?!

Зачу се међу разбојницима гунђање.

— Нарочито, нарочито га је предао! завикаше многи.

— И какав ми ја ово кнез? упита један. Шта га држе? Ваљда атаман чека откуп за њега, шта ли?

— Не, не чека! одговори риђи пјевач. Видите, цар је учинио кнезу криво, хтио га је невина казнити, па га је Прстен и довео к нама. Кнез нам је рекао: повешћу вас дјецо у Слободу; ја знам гдје се царско благо налази. Све ћемо, каже опричнике преклати, и благо подијелити.

— Види ти! Па што нас не води? Ево већ трећи дан да сједимо беспослени.

— За то нас не води, што нам је атаман баба, слабчина!

— А, то не говори! Прстен није баба!

— Није баба? Онда је горе, — значи, да нас за нос вуче!

— Значи — рече неко — он хоће царско благо да сам узме, а нама ни омирисати!

— Јест, јест, Прстен хоће да нас прода, као што је и Коршуна продао!

— Јест, али се на мајсторе намјерио!

— А старца не ће да избави!

— Па шта ће нам он? Ми ћемо и без њега чича Коршуна спасти!

— И без њега ћемо благо добити; нека нас кнез води!

— Таман сад и јест вријеме; цар је отишао у богомољу; у Слободи нема ни поле опричника!

— Запалићемо опет Слободу!

— Преклаћемо опричнике!

— Доли с Прстеном! нека нас кнез води!

— Нека нас кнез води! Нека нас води!

— Зачу се са свију страна. Ријечи се пронесоше од гомиле до гомиле станичника, и све се диже на ноге, и све се ускомеша и примаче колибици, гдје је сједио и разговарао Сребрни са Прстеном.

— Како знаш, кнеже — говораше атаман — срди се, не срди, али ја те од себе не пуштам. Што сам те спасао, зар да ти опет одлети глава на губилишту?

— Ја сам господар од своје главе! — рече љутито кнез. — Нијеси ме требао из тамнице водити, кад ћеш ме овлје у заточењу држати!

— Кнеже, чудна је ствар вријеме. Може се цар предомислити, може умријети, може се свашта догодити. Кад опасност прође, онда збогом на све четир стране.

— Шта ћеш, кнеже, — придаде он, кад видје да се Сребрни све више љути — сигурно ти је суђено, да још поживиш на свијету. Ти си тврде нарави, Никита Романовићу, а и ја исто тако; намјерила се коса на камен, кнеже!

У то се вријеме зачуше близу њих гласови.

— У Слободу! У Слободу! викаху пјани разбојници.

— Запалићемо Слободу!

— Сву ћемо је запалити!

— Избавићемо Коршуна!

— Избавићемо чичу!

— Изваљаћемо бачве из подрума!

— Покупићемо благо!

— Преклаћемо опричнину!

— Преклаћемо сву Слободу!

— Гдје је кнез? Нека нас он води!

— Нека нас кнез води!

— Ако неће, на вјешала га!

— На вјешала! На вјешала!

— И Прстена тако исто!

— На вјешала и Прстена!

Прстен скочи на ноге. „Дакле то они смишљају — рече он — а ја одавно слушам, шта они тамо лармају. Како су се изопијали врајји синови. Сад их нико не ће савладати. Ето, кнеже, изиђе твоја, нема помоћи; више те не задржавам. Хајде и реци им, да их водиш у Слободу!

— Шта, да их водим у Слободу? викну он — прије ћете ме на комаде расијећи!

— Барем се претвори пред њима. Видиш пјани људи, сјутра ће се отријезнити.

— Кнеже — викаху гласови — излази!

— Изиђи кнеже — рече Прстен — увалиће се унутра, па ће горе бити.

— Добро — рече излазећи Сребрни — сад ћу им ја казати ко ће их водити у Слободу!

— Аха! — викаху разбојници — изишао си, је ли?

— Води нас у Слободу!

— Буди нам атаман, или ћемо те објесити!

— Тако! Тако! — викаху гласови.

— Бијемо ти челом! викаху други. Буди нам атаман, или ће мо те објесити!

— Објесићемо те!

— Прстен, знајући плахоћу Сребрнога изиђе.

— Шта вам је, браћо? — рече он. Јесте ли се бунике најели? Шта се дерете? Повешће вас сјутра кнез куда хоћете, а сада пустите човјека да се испава, па и сами легните, доста је било весеља!

— А шта нам ти, к'о, заповиједаш? викну један — зар си нам ти атаман?

— Чујете ли, браћо? — викнуше други он не ће да преда атаманства!

— Онда, на вјешала га!

— На вјешала! На вјешела!

Прстен их свију прегледа, и свугдје видје непријатељска лица.

— Будале једне, будале! викну он — Зар је мени стало за атаманством! Иза-

берите кога хоћете, а ја и сам не ћу, стало ми је!

— Добро! викну неко.

— Лијено говори! рече други.

— Марим ја за вама — продужи Прстен — мало је зар таквијех као ви? Велика ми је част бити тој сорти атаман! Ако ме воља отићи ћу на Волгу, и наћи бољу дружину.

— Не, не брате! Не дамо ти између нас; још нас можеш и предати као што си Коршуна предао!

— Не дамо ти ићи! Не дамо! Остани с нама, слушај новог атамана!

Дивља вика загуши Прстенов глас. Један висок разбојник, са пехаром у руци, приђе Сребрnome.

— Баћ-ка! рече он, и удари својом широком шапом кнеза по рамену — сада си ти наш; дај да заједно испијемо, и пољубимо се!

Бог зна шта би учинио Сребрни? Можда би бацио пехар из разбојникових рука, па би га пјана свјетина растргнула на комаде, али на његову срећу зачуше се нови усклици.

— Гледајте, гледајте! завикаше сви — ухватили су опричника! Опричника воде! Гледајте, гледајте!

Из шуме изиђоше неколико људи, са тољагама у руци. Они вођаху везана Максима. Разбојник, кога овај бјеше сабљом ранио, иђаше на његову коњу. Пред њима поиграваше и пјеваше Хлопко, а рањени Бујан вуцаше се пошљедњи.

— Хеј, браћо, удовица госта звала... пјеваше Хлопко. Он удараше дланом о длан, окрећаше се и скакаше као лопта. Гледајући на њега риђи пјевач не отрпље, узе тамбуру, и стаде помагати другу. Обојица се окретаху и играху око Максима.

— Видиш ђаволских синова — рече Прстен Сребрном. — Они не ће одмах убити опричника, него ће га мучити лаганом смрћу; знадем их обојицу. Ако су се већ ова два умијешала у ствар, онда јадnome младићу не ће издобрити! И заиста, ухва-

тити опричника, то је било највише разбојничко задовољство. Они су намислили, да на Максиму истресу све, што су претрпели од његових другова. Неколицина, са звјерским лицима, отпочеше припреме за казну. Утврдише у земљу четири коца, затим усијаше клинчеве. Максим све ово мирно гледаше. Њега није било страх, што ће на мукама умријети, само му је жао што не умире од мача, што не чује мјесто ових пјаних гласова ратне усклике, и хрзање коња. „Превари ме судбина — помисли он — нијесам се надао овакоме свршетку. Нека буде Божја воља!“

Он спази Сребрнога и хтједе му прићи, али га риђи ухвати за врат.

— Ево ти постеље — рече он — скидај капут па лези!

— Одвежите ми руке — одговори Максим — не могу се ни прекрстити!

Хлопко му пререза везе на рукама.

— Крсти се, али брзо! рече он, и кад се Максим помоли Богу; Хлопко и риђи згулише с њега хаљину, и стадоше му везивати руке и ноге за коце.

Овдје Сребрни ступи напријед.

— Дјецо! рече он заповједајући: — слушајте! Хоћете ли сви, да вам будем старјешина? Можда има међу вама који ме неће?

— Еј — викну један — ти као хоћеш, да се повучеш натраг?

— Чујеш, не шали се с нама!

— Кад ти дају атаманство, примај!

— Примај част док ти је цијела глава!

— Дајте ми атаманску сјекиру! рече Сребрни.

— Браво — викнуше разбојници — тако и треба!

Дадоше му Прстенову сјекиру. Сребрни приђе риђем пјевачу.

— Одвежи опричника! рече он.

Риђи га подругљиво погледа.

— Одмах га одвежи! понови грозно Сребрни.

— Види! рече риђи — зар си и ти са његове стране? Боље чувај твоју главу, док је на теби.

— Проклетниче! викну кнез — не одговарај, кад ти заповиједам! — Он замахну сјекиром, и одсијече му главу. Риђи не пушта гласа, него се свали мртав на земљу. Понашање Сребрнога збуни разбојнике. Он им не даде да себи дођу.

— Одвежи ти, рече кнез Хлопку, и диже му више главе сјекиру, Хлопко га погледа, и стаде одвезивати Максима.

— Дјецо! продужи кнез — овај младић није, као остали опричници. Ја га добро познајем; он је исто непријатељ опричнине, као и ви. Да се нијесте усудили прстом га кренути. А сада не треба дангубити, узмите оружје редајте све по стотину да вас водим.“ Тврди кнежев глас, заповједничко држање и одважност, учинише велики утисак на разбојнике.

— Овај се не шали, рекоше неки тихо.

— Баш је атаман! — говораху други. Свакога ће надвладати.

— Пред њим држи језик за зубима, не одговарај! Види како је опремио риђога.

Тако разговараху разбојници, и ни један се више не усуди, да лупка Сребрнога по рамену, или да се с њиме љуби.

— Похвално, кнеже — прошапута Прстен — баш си их вјешто преплашио. Сад им не дај да се опамете, него их води путем што иде у Слободу. А даље, што Бог да!

Тежак бјеше положај Сребрнога. Као разбојнички поглавица он је спасао Максима, али да не поведе у Слободу ову бурну светину све би било изгубљено. Он се у мислима обрати Богу и Његовој Вољи. Станичници се стадоше опремати, само ишчекиваху некаквога Ферку Поддубнога, који је још зором отишао са својом четом, и још се није вратио.

— А, ево Ферка! рече неко — ево га са дружином.

Поддубној бјеше висок човјек, с лицем пуним трагова од зараслих рана. Капут му бјеше подеран, а ход уморан.

— Шта је? — упита га један разбојник.

— Да није зло? придода други.

— Зло, али не нама! рече Поддубној и сједе крај ватре. Много сам, браћо, имао грјехова, али сам их данас полу опрао.

— Како то?

— Доведите овамо добит! рече Поддубној својој чети.

Изведоше пред њега свезана човјека, у шареноме кафтану и високој капи. Његов приплуснути нос, широке вилице и уске очи најбоље говораху, да није рускога поријекла.

Један разбојник донесе његово копље, лук и стријелу.

— Та ово је Татарин! завикаше разбојници.

— Јест Татарин, али какав, једва га савладасмо. Да не би Митка утекао би нам.

— Причај! Причај! завикаше разбојници.

— А ево, браћо, пошли смо јутрос по рјазенскоме путу, зауставили трговца и стали га пребирати, а он нам рече: немате ми шта браћо узети! Ја се враћам из Рјазана, тамо су пут покрили Татари, а мене ограбили, немам с чим у Москву доћи!

— Ух разбојници, лопови! рече један.

— Шта урадисте од трговца? упита други.

— Дали смо му пара за пута и пустили га — одговори Поддубној. Затим сретосмо једнога сељака који нам исприча, да су још јуче Татари напали на село и запалили га. Ми се упутисмо даље, и могосмо у даљини разгледати од прилике хиљаду коња! Сретосмо друге сељаке са женама, гдје плачу и наричу: и наше су село запалили проклети Татари, цркву ограбили, исцијепали свете иконе, однијели ризе...

— Ах, проклетници! завикаше разбојници — како их безбожнике земља не прогута!

— Попа — продужи Поддубној — привезаше за коњски реп!

— Попа? Како их пасије синове гром не убије!

— А Бог зна!

— Зар су у Руса отпале руке, па не бију проклетнике?

— Па то и јест, што је рука мало, сви су пукови распуштени, остали су само сељаци, бабе и старци, а проклетницима то добро дошло!

— Ја бих им дао!

— И ја!

— А како овога ухватисте?

— Ево како. Зачујемо коњски топот. Ја кажем дружини: дајте да се сакријемо, и да видимо, ко иде? Сакрисмо се: кад скачу тридесет коњаника у оваким капама, са копљима и стријелама. Браћо, кажем ја, та ово су они сами. Штета што нас је мало, а могли би се побити! У једнога се одвеза торба и паде на земљу. Овај сиђе са коња, диже је, и стаде опет привезивати, а другови одјездише даље. Дјецо, за мном! викнух ја и нападосмо на Татарина. Али како! Он само стресе раменима, и свију нас одбаци. Ми опет на њега, а он нас опет одбаци, и ухвати се за копље. Тада ће Митка: уклоните се, каже, браћо, не сметајте ми! Ми се уклонисмо, а он му оте копље из рука, узе Татарина за врат, и сави га до земље. Ми се онда навалисмо и свезасмо га.

— Браво, Митка! повикаше разбојници.

— Та овај ће и бика за рокове свалити! примјети Поддубној.

— Чујеш, Митка! — рече један — хоћеш ли бика свалити?

— А ра-шта! отегну Митка, и одмаче се на страну, не желећи продуживати разговор.

— Шта му је било у торби? упита Хлопко.

— А ево гледајте!

Поддубној одријешу торбу и извади комад ризе, скупоцјену дарохранилницу, двије-три панагије, и златан крст.

— Пашче погано! завикаше сви — та ово је он цркву ограбио.

Сребрни се користи овим тренутком.

— Дјецо! — рече он. Видите, како се Татари ругају нашој вјери! Како басурманско племе изиграва свету Русију! Зар смо и ми постали Басурмани? Зар да пустимо на поругу свете иконе? Да пустимо безвјернике, да нам пале села и кољу браћу?

Зачу се говор међу разбојницима.

— Дјецо! — продужи кнез. Ко од нас није Богу згријешо! Дајте да сада оперемо гријехе, да заслужимо од Бога опроштај, да ударимо сви на непријатеље цркве и Русије!

Ријечи Сребрнога учинише велики утисак на разбојнике. Оне потресосе много срце. У многим косматим грудима пробудише љубав према отаџбини. Стари заклимаше главама, погледаше један другога. Зачуше се разни усклици.

— Тако је! рече један — не треба пуштати цркву и вјеру да јој се ко руга!

— Не треба! не треба! потврди други.

— Двије смрти нема, а једна нас неће проћи — придола трећи. Боље је умријети у боју него на вјешалима!

— Истина! рече један старац у боју је и смрт красна.

— Ех, било како било! рече ступајући напријед један млад вјетропир — ви како знате, а ја идем на Татаре!

— Идем и ја! и ја! и ја! — завикаше многи.

— Говори се о вама — продужи Сребрни — да сте Бога заборавили, да немате душе ни савјести. Па докажете сада, да лажу људи, да ви имате и душу и савјест! Докажете, да сте у стању и ви бранити вјеру и Русију не горе, него и опричници!

— Доказаћемо, бранићемо! завикаше сви у један глас.

— Не дамо поганцима, да нам се ругају!

— Ударићемо на безбожнике! Води нас на Татаре!

— Води нас! Води нас! Води, да вјеру бранимо!

— Дјецо — рече кнез — па ако их потучемо, и цар увиди да нисмо гори од опричника, опростиће нам наше погрешке;

рећи ће: не треба ми више опричина, имам ја и без ње вјерних слуга!

— Само нека рекне — завикаше — знаћемо га вјерно служити!

— Нијесам ја од добра дошао у станичнике! рече један.

— А зар сам ја? прихвати други.

— Па онда умримо за земљу руску! рече кнез.

— Умримо! завикаше разбојници.

— Дјецо — продужи Сребрни — кад ће мо бити руске непријатеље, ваља да испијемо у царско здравље!

— Да испијемо!

— Узмите пехаре, а наточите и мени један.

Сви себи наточише.

— Да живи велики господар све Русије, наш цар Иван Васиљевић!

— Да живи цар! поновише разбојници.

— Да живи Русија! рече Сребрни.

— Да живи Русија! поновише разбојници.

— Да погину сви непријатељи Русије, и православне вјере Христове! продужи кнез.

— Да погину Татари! Да погину непријатељи вјере руске! викаху разбојници.

— Води нас на Татаре! Гдје су, Басурмани, што жегу наше цркве?

— Води нас! Води нас! разлијегаше се са сваке стране.

— У ватру Татарина! викну неко.

— У ватру га! У пламен! прихватише остали.

— Чекајте, дјецо, — рече Сребрни — да га мало пропитамо. Одговарај — обрати се он Татарину — има ли вас много? Гдје вам је стан?

Татарин показа знацима, да не разумије.

— Чекај, кнеже — рече Поддубној сад ће мо му језик одријешити! Дај, Хлопко, ватру. Тако! Хоћеш ли говорити?

— Хоћу бачка! викну опржени Татарин.

— Има ли вас много?

— Многа, бачка, многа!

— Колико?

— Десета хиљада, бачка; сад десета хиљада, а сјутра дошла сто хиљада!

— Дакле ви сте само предњаци! Ко вас води?

— Сам хан?

— Не сама! Хан дошла сјутра, сада дошла Ширински кнез Шихмат!

— Гдје му је стан?

Татарин опет показа знацима, да не разумије.

— Хеј, Хлопко, ватру! викну Поддубној.

— Блиска стан, бачка, блиска! забрза Татарин — десета врста одавле!

— Покажи нам пут! рече Сребрни

— Не можна, бачка! Не можна сада видјети пут! Сјутра можна бачка!

Поддубној принесе запаљену гламљу близу везаних Татаринских рука.

— Хоћеш ли наћи пут?

— Нашла, бачка, нашла!

— Добро — рече Сребрни — сада заложите штогод, браћо; нахраните и Татарина, па одмах на пут. Доказаћемо непријатељу, шта је руска сила!

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

ЖИВОТ И ОБИЧАЈИ СРПСКОГА НАРОДА

Сијерма и Ресма.

Из биљезака и биљешница

— Ст. Р. Делића —

I.

„Нека о сејо, не могу;
„Вјештице су ме изеле:
„Мајка ми срце вадила,
„Стрина јој лучем светлила.“
(Караџић, срп. нар. пјесма).

Мој пријатељ и земљак г. Х. Фазлагич описујући у *Гласнику* — бајање, прелази и вели: „Ако је бајање у врату, онда се бајалица служи другом формулом“, па надовезује ону: „У сијерме деветоро дјеце“ и т. д., а не знајући шта је сијерма, бистрио је даље у напомени: *Сијерма се ваљда зове болест бајања.*¹⁾

Прије свега рећи ћу му да имаде болест — сијерма, но у горњем могао је одма видјети, да је *Сијерма* име

жене. Да се та формула употребљава у бајању, ни то му не ћу порећи, само у ономе значењу, како га сам наводи: у себи зборити, мрмљати, дробељати, шапутати; али му не тврдим за оно бајање, што га он описује — за жигове, за *поганицу* у различитим мјестима човјечјег тијела. Ту не игра улогу Сијерма, но је *сијерма* нека болест, гдје се човјек оспе у пухице и оном се формулом та болест лијечи.¹⁾ Ову је болест могао видјети г. у Требињу и о њој све дознати, као што сам је ја гледао (на Авду Куртовића у његовој магази, када га је лијечио неки *Спасоје Гркавац* из села *Гркаваца* више Требиња.)²⁾

¹⁾ Могуће да је неко г. Фазлагичу и за *врат* казивао, па да се тако и лијечи, јер — „колико села, толико и хадета“, а особито у оваким стварима.

²⁾ Овим отпада она сумња г. Фаз. да и мушко не баје. Та није ли им Спасоје најглавнији? Онда долази: Баха Зелчић, Мушкија Тичић, Сара Шакоуша, Сара Тадић, Симо Петковић и т. д. све у Требињу.

¹⁾ Глас. зем. муз., 1895., р. 156.

Још прије, прибирајући података о *вјештицама*, забиљежио сам два имена — **Сијерма** и **Ресма**. За њих ми каза народ, да су „краљевске жене“ и „највеће вјештице“.

Сијерма је имала једнога сина, па јој умре. За њим је љуто тужила, а у тој тузи почне рађати дјецу — све рађај шћер по шћер, те *девет шћери*. Но тугујући за сином — у безумљу их изједе, све једну по једну.¹⁾

Исто тако и Ресма, но она је родила (пошто је сина изјела) *деветнаест шћери* и све их појела, једну по једну.

И то сам од народа чуо и забиљежио, да је и *проклета Јелена* била *вјештица* и да је од ње — *заваривање*.

У опће народ говори, да је *све пошкело* од *краљевских жена*, као *вјештица*.

Но и у других је жена било *вјештица*, а и сада их има. О томе се већ много писало и готово — дописало. Ја сам о њима много питао, а нешто и у своју биљезницу турио. Само напомињем, да ми нијесу искључиво о *вјештицама* говорили, но и о *здухама* мијешали. То је некако код народа спојено, с тога су таке и моје биљешке.

Поличани ми у Требињу говораху — ако се дијете роди у крвавој кошуљици, биће — *здуха*, ако је мушко, биће — *мора*, ако је женско, а када се уда — *вјештица*.

¹⁾ По томе је и она формула:

„У Сијерме деветеро дјеце; „Од петеро — четверо,
„Од деветеро — осмеро, „Од четверо — троје,
„Од осмеро — седмеро, „Од троје — двоје,
„Од седмеро — шесторо, „Од двоје — једно,
„Од шесторо — петеро. „Од једно ниједно.“

Исто тако и за *Ресму*, само код ове силазећи од „деветнаест“ наниже. Спасоје је узео иглу и повлачећи низ Авду говорио горњу формулу, ваљда хтијући, да нестане оних пујица — све мање, као у Сијерме кћери.

Но у Крушевицама, гдје говоре *стуба*, кажу да се стубе рађају у кошуљици *бијелој* и *црвеној*. Они, што се роде у бијелој, то су *добре* стубе и бране свој крај од туђих (морских) стуба. Оне што се роде у црвеној кошуљици, то су *зле*, које харају и своје мјесто. Ове се зачеде у очи свеца — ма кога било. Стуба може бити и мушко и женско, те говоре слично Поличанима „женска стуба, док је дјевојка, још је и *мора*, која дави људе, а када се уда, онда је *вјештица*.“

Ону кошуљу зашију под кожу у раме, или у комадић коже, па ово мора носити објешено о врату до смрти, јер иначе неби имао снаге, па кад би га друге стухе убиле, умро би.

Дакле се стухе (здуве, здухе) познају по породи, но народ зове свакога онога — *здухаћом* (стухаћом, стуваћом), који изгледа замишљен и шутљив, или који је на једну воду (ово у Крушевицама).

Стуха треба да се *роди*, а *стухом* не може *постати* *ко год хоће*, као што то рђаво стоји у *Гласнику* као ни то, да последије смрти постане *вукодлак*, ако се не исповиједи.¹⁾

¹⁾ *Гласник земаљског музеја* 1896., књ. 3 и 4., р. 532. И чудновато да се до овога мудровања дошло! Ено је обилата „Бос. Вила“ за год. 1896., гдје се управо поједини намећу у истраживању „здуха“ и описивању, па нигде горње глупости. Треба завирити бројеве — 1., 3., 6. и 7., 16., 17., 21., па ће се видјети, да и то сматрају за нека *већа бића*, која с *анђелима* говоре. Но свакако је требало у *Гласнику* навести тога кукавнога Поповца, који на онај начин грди „здухе.“ Но када би могле здухе на онај начин постати — „ко год хоће,“ зар би онако св. Петар (Петровић I.) ускликнуо, када је год. 1796. потукао војску Махмуд-пашину на Крусе и кад су му посјечену Махмудову главу донијели, *зајоче*: — „Бих радији да је погинуло још стотина Црногораца, но што сте ову главу посјекли!“ — „За то, јер је ово био најбољи *здувач* од цијеле Скендерлије“. . . (Вила. 1893., стр. 319.) — Па да владика прегори „стотину“ Црногораца за једну непријатељску главу — невјероватно, када би могао постати здуха „ко год хоће“; та он би волио да му постану здухе, када би то могло бити, но да гину!

Народ говори о својим и туђим здухама. Обично су: морске, брдске, рудинске и т. д. здухе, рачунајући вазда у погледу свога мјеста. У Крушевицама су *полишанске* — *наполитанске* (Напуља у јужној Италији); у Требињу су *морске и брдске*, тако и у Билећи; у Гацку *рудинске* (билећке) и *морске* и т. д.

Стуха чува свој крај и бори се са туђим стухама, јер — „ваљана здуха чува читав котар, као ваљан јунак“ — рекоше ми Поличани, као и ово: — „Здухе наваљују на туђ крај, а када се хоће побити онда забоду носове у земљу и бију се ржаним сламкама, трешчинама, а најволе угарцима од луча и онда ко што однесе од *сеоског оруђа*, онако ће му у ономе крају и родити.“ О томе и зависи родна година и шта ће у коме крају у изобиљу бити — *жита* или *мрса*.

Морске здухе *пијучу*, када је југовина; ако се тада овца прогласи (заблеји) тор се ископа. С тога из пушака пуцају у облаке и разгоне их и „бацају у накрст главње преко торова“.¹⁾

Као што је речено — здуха може бити и мушко и женско и од користи је своје крају (осим *змих* у Крушевицама). Само ћу још споменути, да здуха може бити и животиња. Казивали су ми Поличани о овну, псу, коњу, говечету и т. д. и гдје су били. Но Спасоје приповиједа, да ништа није јаче, но истом рођена, а „*незадојена*“ здуха. — „Јер кад се побисмо с босанским здухама и дотјерасмо се више Сарајева, мало не изгибосмо, да нам не долетје у помоћ *циганка са незадојеним циганчетом*“.

¹⁾ Ово ће ваљда бити која од птица селица — у прољеће или јесен. Могуће мочварице, па и *жула вивка* (*charadrius pluvialis*), што уз кишу вивче.

„Кад здуха здуху рани (удари сланком и т. д.), онда јој и намијени вријеме и дан смрти“. С тога здухе знаду, ако су рањене, када ће умријети, као и онога, ко их је ранио, гдје и када. Они о томе више пута приповиједају и јаукну пипајући се по ономе мјесту рањеном. Но ово ваљда више од шале, јер (како кажу) права здуха то не ће учинити.

Здухе су и народни *видари* и *травари*, јер све знаду, па и *прорицаши*. Народ их врлоштује и чува се да им што криво не учини, или зло не помисли — то ће они знати. У требињскоме је котару најглавнији Спасоје Гркавац.¹⁾ Још су народу омиљели Симо Петковић из Горице и Периша Гркавац из Чаршије, гдје пошљедног зову и — аџо Периша.

Женска је здуха након удаје *вјештица*. Она се најбоље познаје по длакама, јер је свака брката, а уз то и крвавих очију, ружна погледа, тиха хода, шутљива.

Но Михољачани (у Гацку) и друкчије их познају. Они, ако сумњају у коју женску да је вјештица, го-

¹⁾ О Спасоју би имао човек доста приповиједати, а особито занимљиво. Само ово једно нека послужи: Негдје давно састао се Спасоје и неки Ђерић из Придворца код покојног Риста Гркавца. Бијаше јесен, а Требињчица се разлила од брда до брда — као море. По вечери, угријан Ђерић вином, непрестано је дирао Спасоја и викао му — „један здухају!“ „У то ће му Спасоје — “ И ако сам здухаћ, а ти хајде да те на себи однесем на Гливу, а с Гливе у тебе кући у Придворце, па ћемо узети ону боцу ракије из долафа и попити. Ако те не однесем, ево ти талијер; а ако однесем ти мени!“ У томе се некако погоде и изађу на јазлук. Ђерић уђаше на Спасоја, а Спасоје га још свеже пасом око себе и стане га тврдити — ако му се шта догоди, да Спасоје не одговара. Тако га је тврдио, а у истину плашио, док му не повиче — „стисни очи!“ Ђерић стисне очи, а Спасоје и јест дуг, па крочи, као да ће полећети, а Ђерић ће се докопати за сачке и раскривити: — „Не, Спасоје, за име боже!“ Спасоје га пушти и доби талијер, а Ђерић није више Спасоја дирао, јер је тврдо држао, да би полетно, кад му је ето погодно за боцу ракије у долафу. 5*

воре јој сâми, а и њу тјерају да виче:

„Вјеште — вјештице,
„Пукле — пуклице:
„Пукле им очи,
„На врелој плочи!“

Ако то изговори, није вјештица; не ће ли, онда је заного вјештица. Исто тако они и у уочи Божића узму „напухану мјешину“ од „веселице“ и носе је око села, само да нико не види носача ни мјешине. Гдје мјешину спусти, ондје ће се све вјештице тога села скупити, па ће се ту поклати, или ће искати што, ако је у кући (соли и т. д.). Узимају они и „гребена“ на Васкрсеније, или располове орах и међу с обје стране врата црквених, па по служби склапају то; ако има у цркви вјештица, не ће моћи изаћи, док се не расклопе гребени, орах. Но свакако је оно најгоре познавање вјештица бацањем у воду, као што је чинио Хасан бег у Требињу — бива, која не потоне, она је вјештица. ¹⁾

Вјештице нијесу часне и добре, као здухе. Оне су зле и народу зло чине. С тога их народ и презире и чува се њих. Оне у различитом облику лијеђу ²⁾ и долазе у куће, гдје чељад спавају, па им срце ваде и једу. Обично ноћу лете, док здухе

хе и дању и ноћу. Тијело им остаје ондје, гдје легну, а дах претворивши се у „бубу“ излети на уста. ¹⁾

Свака вјештица, прије него ће јој дах излетјети, треба се намазати машћу, што је обично у пријекладу у лонцу под огњиштом. Куцне шипком, а лонац јој искочи. Пошто се намаже и лонац се поврати, онда јој дах одлети.

Гдје се оне скупљају, ²⁾ како ходе и какво зло чине људима, не ћу говорити — о томе је доста писано. Само о оној „шипци“, што је свака вјештица има и њоме срце вади и једе, и што се за њу пита у *Вили* од чега је, — дознао сам од Поличана (Вукана Кукурића и Пуша Боконића) да је „гвоздена“.

Колико сам дознао и прибиљежио, вјештице могу свакоме зло чинити, а особито дјечи при сиси, — једу дјецу, а и погледом убијају, те оно отпада:

— „Зла мрзноме чинит' не можемо,
„Ако нам је мио, али својта,
„ Траг по трагу његов ископамо.“ —

Вјештица има у околини требињској доста, но имена ћу им прећутати. Гдје дођу, па излазећи из куће, бацају се углењем за њима; за сијецају у праг, дјецу крију и т. д.

Народ каже — „Налет их било!“ па ево и ја перо бацам.

¹⁾ Још на разне начине гледају и познавају вјештице, но наводећи, мене би далеко одвело. Само ћу споменути да на „месне покладе“ највише лете, те их том згодом на разне начине и гледају, а и разво чварају. Свакако је најобичнији „нож“ затакнут у врата, или „ножице“, да се не провуку кроз „кључаницу“. С тога намјештају „мијех“ на кључанице и хватају у њ вјештице и т. д.

²⁾ Обично оvdје страдају ноћни лепирићи, јер су им тицала чешљаста — „бркати“, па чим га ноћу жене уграбе у кући, одма га спале — „оне брке“. Колико сам се с мате́ром отимао око *ноћног пауничета* (*smerintus ocellatus*) и сироме — на ломачу оде! За *мртвачку главу* (*acherontia atropos*) и нема збора.

¹⁾ Тијело је обично, као мртво. Десило се у Придворцима, да су жену у Берића одијети цркви Панталијевици, па кад је хтједоше спустити у гроб, ето ти мухе, па удри облијећи око стражњег трупа. Вјештији се људи досјете, те окрени мрца, а муха у уста. У то се жена пробуди и врати се кући.

²⁾ У Требињу обично говоре: „Ни о дрво, ни о камен, но у поље под орах!“ Или: „Ни о дрво, ни о камен, но на Хадихасановића гумно!“ Ораха је већ нестало, а био је у пољу под Засадом, прама Придворцима. Гувно је и сада у Придворцима више Хадихасановића кућа.

ОЦЈЕНЕ И ПРИКАЗИ

Les écoles serbes dans le vilayet de Kossovo, par Svet. Simitch. Belgrade, Imprimerie „Smiljevo“, 1897, стр. 48.

Можда мало доцкан стижемо да и ми кажемо ријеч двије о овој занимљивој књижици, коју је прошле године издало у францускоме пријеводу биоградско друштво „Ускок.“ То је за нас Србе важан чланак о *Српским школама у Косовскоме вилајету*, од нашег познатог књижевника Свет. Ст. Симића, који је штампан у оригиналу у фебруарској свесци прошлогодишњег „Дела“.

Ријетки су заиста данас људи, који могу да говоре у нас са толико познавања и објективности о покрету српскога племена у отоманској царевини као г. Симић. Има већ више година, како је он посветио озбиљну пажњу и све своје силе праведним захтјевима наше браће у Старој Србији и Маћедонији, која имају да се боре са великим потешкоћама разне природе, а нарочито многобројним националним и вјерским пропагандама, само да би могла очувати своје славно српско име и његовати свој лијепи, праћедовски српски језик...

У горњој се књижици износи успјех наших сународника у Косовском вилајету на просвјетноме пољу за пошљедњих неколико година. И ма да тај успјех није бриљантан, он је, према приликама у којима је се налазило до данас наше племе у отоманској царевини и нашем интересовању за потлачену браћу, више но задовољавајући. Тај нас успјех још више куражи, да вјерујемо у познату жилавост и свијест нашег потчињеног народа и његову коначну побједу. За то препоручујемо најтоплије овај рад онима, које може интересовати ово спорно а за нас Србе животну питање на Балкану.

Што се тиче самог пријевода поменуте књижице, који нас је изазвао да напишемо ових неколико редака, имамо да напоменемо, поред наше захвалности приређивачима француског издања, да и ако је доста тачан није ипак у ономе руху, у каквом бисмо га жељели видјети — у томе је прилично изостао иза пријевода Констандинове брошуре, *Цариградска Патријаршија и православље у срп-*

ској Турској. Ми држимо, да француски читалац не треба да се пита и размишља шта је се хтјело рећи овом или оном реченицом или пак да погађа смисао појединих ријечи. Не примјећујемо ово из цјепидлачења — то је далеко од нас! Али кад се већ сами јављамо странцима, представимо им се као што ваља. То су приређивачи требали да имају на уму и због самог писца.

Послије ове пријатељске примједбе забиљежимо још, да је поводом горње књижице било доста говора у старој штампи о положају наших сународника у Старој Србији и Маћедонији, а то значи: да је она постигла жељени успјех. —

На овоме мјесту ваља нам забиљежити и другу једну књижицу, која је исто тако за нас од велике важности и интереса, а која изиђе прошле године из пера једнога старијег нашег поборника на маћедонском питању г. М. В. Веселиновића, српског вице-консула у Битољу. То је *Статистика српских школа у Турској (у Старој Србији и Маћедонији) за 1895.-96. школску годину*, *) коју је он прибранио и приредио и која је са уводом и потребним објашњењима штампана на српском и француском језику. Г. Веселиновић је у нас већ давно познат са својих ранијих радова о маћедонском питању и са уређивања листа „Српство“, који је доносио нарочито народне умотворине са неослобођених крајева, он нам је до данас приредио три статистичка извјештаја о српским школама у Турској, који су за нас, кад их упоредимо, врло карактеристични и рјечити. Његов најновији извјештај за 1895.-96. школску годину мора да развесели свако српско срце, као што је и нас, радо изјављујемо, раздрагао. Противници наше народне мисли и имена, који су до скоро трубили миром образована свијета да у Маћедонији нема Срба, пред овим необоривим чињеницама и нашим очигледним успјесима, стају пренеражени... У Маћедонији било је и има Срба — само смо ми, на жалост, до скоро били равнодушни према њима. А најбољи доказ да их има, то су они рјечити бројеви из

*) Београд, штампарија Краљевине Србије, на 8-ни, стр. 58, стаје 1 динар.

поменутог извештаја г. Веселиновића, који бацају у засјенак, или боље рећи, на зграиште масу поручених памфлета и плаћених књига, којима су наши противници обмањивали до скоро необавијештен и наиван свијет. Има Срба у Мађедонији! Иначе да их нема, оних 157 школа у 1895.-96. школској години стајале би празне; 6831 ученик не би се Српчетом звао, а њихових 238 наставника не би носили дично име српских народних учитеља!..

Сви они који знају да цијене радове ове врсте морају признати, да нас је г. Веселиновић много задужио својом најновијом књижицом, коју би требало разаслати у што већем броју примјерака у страни свијет.

Ник. С. П.

Die Balkanstaaten und ihre Entwicklung bis zur Gegenwart 1897. von H. v. Bülow. Verlag von A. Bath. Berlin. 1897. S. 81.

Да се писац, или боље рећи, састављач ове књиге, није сам представио као мајор, она би се, рахат, могла приписати и ма каквом стражмештру. Јер ових осамдесет штампаних страна, под овако важним и опсежним насловом, нису ништа друго до прости пријеписи из Мајеровог, Брокхаузовог или ма којег другог лексикона, и то врло непотпуни, управо никакви. А оно, чега на овим странама има а није ни одакле преписано, узето је из чланака бечких или пештанских листова, који су сами по себи већ довољни за аутентичност својих навода.

Ево само два три примјера тога проглашеног њемачког *солидног* знања.

На стр. 53 писац, пропраћајући владу Александра Карађорђевића, вели: „Seine

Regierung war eine für Land und Volk *gedeihliche*“. А одмах, у другој реченици за том, он тврди: „Fürst Alexander hate sich *unmöglich, ja verhasst* gemacht“! etc. — О великом владаоцу српском, кнезу Милошу, г. v. Bülow, сем једног признања за 1815. год., налази само ријечи покуде и клевете!

На стр. 54 писац константира: „Durch Unterstützung Russlands gelang es Milan im Kriege 1876. gegen die Türkei, *Bosnien* und die *Königskrone* zu gewinnen!“

На истој страни, помињући објаву рата Русије противу Турске у Априлу 1877. писац вели, како је Србија била само мобилизовала војску, и тако чекала док није пала Плевна, па додаје: „sodann geschah der Einfall in *Bulgarien* und die *Eroberung von Nisch*!“

На стр. 56. још једно беспримерно незнање: „Alexander I., geb. zu Belgrad am 2/14. August 1876. wurde *von der Regentschaft* am 1/13 April 1893. *grossjährig* erklärt“!

На мањем простору заиста је тешко наћи игдје још толико идиотизама, као што их је г. v. Bülow прикупио и сложио на ове двије три стране о Србији. У одјелцима о Црној-Гори, Румунији, Бугарској и Турској, он се, заиста, није могао превазићи, ма да је то покушавао врло усрдно и савјесно.

Не би требало не поменути, да је ове овако сакате, нетачне и самовољне пријеписе похвалила, такође *солидна* њемачка штампа, коју је предводила позната „Vossische Zeitung“, чији је један од уредника и Хајнрих Ренер, писац, у Босни и Херцеговини већ познате, књиге о тим земљама.

Harry.

КРОНИКА

Књижевност

СЛОВЕНСКА

Српска

Троил и Кресида. Драма у пет чинова од В. Шекспира, с руског превео Жарко Ј. Илијић. Београд. Цијена 1 динар.

Преводити са пријевода, могло би се дозволити у оној грани књижевности и којој је стало до саме садржине, као што је у стварима науке, али преводити са пријевода оно, чему може бити ако не све а оно неоспорно једна од главних љепота у детаљима спољног израза и колорита — то нити може бити цијењено, нити је игдје цијењено. *Троил и Кресида*, који је јамачно изгубио много од класичког израза Шекспировог пролазећи кроз два језика, могао је причекати ког Лазу Костића, па да

се тад свијем љепотама Шакспировим можемо онако лијепо да заносимо као што то можемо данас са нашим *Хамлетом*, *Лиром*, *Ромео* и *Јулијом и Ричардом III*. Овако би боље било да нам је г. преводилац дао који роман у српскоме од Достојевског, Гончарева, Толстоја или др., јер преводити са пријевода, био би само један рђав обичај кад би се одомаћио у нашој књизи.

О реду речи у српском језику. Приступна академијска беседа П. П. Ђорђевића. 8^о, стр. 56. Из Гласа Српске Краљев. Академије VIII. Цијена?

Примисмо на приказ:

Блажено упокојеном Арихиепископу Биоградском и Митрополиту Србије Михаилу у спомен. Ријеч на парастосу у Саборној Цркви Новосадској 15. фебруара 1898. говорио Јован Вучковић, протопрезвитер. — Цио приход ове књижице иде на споменик Митрополиту Михаилу. Штампано трошком А. Пајевића. У Новом Саду. Штампарија Ђорђа Ивковића 1898.

Источник, духовни часопис за црквено-просвјетне потребе српско православног свештенства и народа у Босни и Херцеговини. Власник Њ. В. срп. пр. Бос. Херц. *Архијереји*. Уредник Теодор Јунгић свештеник. Сарајево. Бр. 1., 2., 3., 4., 5.

Источник је и до сад био лист за званичне потребе наших Митрополија, а ове године прешао је и у њину својину. Листу је промијењен формат и име: најприје се звао *Дабробосански Источник* за тим *Босанско-Херцеговачки Источник*, а сад само *Источник*. Промијењено је и уредништво; но и ако је *Источник* лист званични и једини лист наших свештеника, оно ипак ни један од њих није му уредник! Наши Архијереји поставили су за уредника *војничког капелана* г. Т. Јунгића.

Источник је обвезан примати сваки свештеник, што се наглашава у окружницама архијерејским, у првом броју. Цијена му је 4 фор. за цијелу годину.

Забавник Српске Књижевне Забруге (свеска II) изишао је с овом садржином: *Обломов* роман у четири дијела, написао И. А. Гончаров, превео с руског Милован Ђ. Глишић; *Богородичина црква у Паризу* написао Виктор Иго, превео с француског Душан Л. Ђокић; *Јолантини сватови*, приповијетке, написао Херман Судерман, превео с њемачког Хенрик Лилер.

Покретачи источног питања, историско-политичка студија г. Драгутина Ј. Илијића дата је у штампу. Њен писац позива сад на претплату коју ће примати Уредништво овог листа и Уредништво „Бос. Виле“, а и сам писац у *Н. Саду* — Држећи да ће свако, и без нашег увјеравања, знати колико је добро дошла овака књига, у којој је ријеч у првом реду о животном питању највећег балканског народа, нашег Народа Српског, — и да ће зато потпомоћи нашег одличног књижевника, кога је на ово дјело покренула патриотска намјера. Нарочито народ из ових крајева, ваљало би да набави ову корисну књигу, која ће

изнијети шест штампаних табака а *стаје само једну круну или динар*. Далеко од сваких извора оваке врсте, и необавијештен о најпрешњијим знањима сувремене историје, наћи ће у овој књизи наш народ много обавјештења и поуке, те је зато и препоручујемо најискреније.

О српским народним и просветним идеалима, беседа коју је говорио на св. Саву о. г. у Великој Школи ректор г. Војислав Бакић отштампана је из „Учитеља“ засебно, а г. писац имао је доброту да нам је пошаље на приказ. — Беседа је један кратак али јасан поглед који обухваћа све и најсветије задатке српске омладине у борби за величину свог народа. Износи научнички рђаве факторе који стају на пут образовању омладине у идеалима просвјетним и народним, а завршује једном интересном сликом, која говори шта би могао бити српски народ на Балкану за једну четврт или половину стољећа, када би просветни и народни идеали прожели свако дјело његових синова. Ми ову књижицу препоручујемо веома топло, свакоме а нарочито српској омладини.

Хрватска

Њемачка књижевност до смрти Goetheove. Написао Robert Pinter. Zagreb. 8^о Str. 439. Цијена 2. for. — Ова књига обухваћа сав развој њемачке књижевности од првих дана до Гетеа, онако исцрпно, као што су и остале књиге „*Svjetske književnosti*“, које издаје Хрватска Матица а у које пада и ова као сvezак пети.

Gorski Kotar. Slike, opisi i putopisi. Написао Dragutin Hirc. Slike risao Vaclav Anderle. Zagreb (Hartman). 1898. — Драгутин Хирц познат је са свог пређашњег путописа *Hrvatsko Primorje*. Његов стил у описивању је лаган, једнолик и без особитих научничких опсервација те су по томе његове књиге више — *књиге за народ*. Описује природну љепоту своје домовине онако живо како га се и коснула, а да ријеч још јаче дирне читаоца, то је познати сликар Андерле, (који је и сâм годинама прелазео крајеве што се описују у новој Хирцовој књизи), илустровао најљепше партије *Горског Котара* и многе моменте из живота његових становника. Сlike су изванредно дивне, те цијела књига подсећа на њемачка издања ове врсте. Цијена је књизи 3 фор. 50. нч.

Словеначка

Zgodovina slovenskoga slovstva. III. del 2. snopič. Spisal dr. Karol Glaser 1897. — Најновији покрети за културно јединство јужних словенских народа, упућују нас на познавање једно другог. С тога уз страна дјела, који се тичу непосредно нас Срба, доносимо и појаве других дјела које се по нас од ма којег интереса а у колико нам томе не смета одаљеност од свијех па од самијех српскијех књижевнијех центара. То чине и неки хрватски листови, али то не чине ни *Ljubljanski Zvon* ни *Dom in Svet*, два најбоља словеначка књиж. листа.

Још никад у њима ни ријечи о Србима и српској књижи, што морамо истински жалити. Без познавања међусобног, не ћемо никад ни корак даље од оног немара у коме бјесмо једни за друге много пута до сад, а нарочито у другој половини овог стољећа! — Ми препоручујемо нарочито књигу под горњим натписом, која нас учи историји душевног кретања наше блиске браће Словенаца до предпотоњих дана, (Блајазовог доба, од 1848. до 1870. г.) и то нарочито нашој омладини, која је прегла да досадањом немару нашем стане на крај својим најживљим интересима за све своје и сваког свог.

Руска

Венгеровъ С. А., Русская поэзія. Собрание изведеній русскихъ поэтовъ с 23 порт. Т. I. С. П. Б. 1897. ц. зр. — „Овај први свезак обухваћа собом пјеснике XVIII. вијека. О потпуности његовој може се судити по томе што су у њ ушле 1421 пјесме 116 пјесника и критичко-биографски материјали, извађени из 251 дјела. Може се смјело рећи да нема ни једног дјела у коме је руска поезија XVIII. вијека тако потпуно представљена“. („Нива“) — Ми препоручујемо ову књигу пажњи наших читалаца, нарочито књижевника.

— С Т Р А Н А —

Француска

M. Colonna: Contes de la Bosnie, Orné de trente-quatre illustrations originales de Léopold Braun. Librairie Nilson — Per Lam, Successeur. Prix 3. for. 50. — О овом дјелу, интересантном са појмова какве гаје понеке страни писци о српском народу у Босни и Херцеговини, донијећемо у наредном броју опширнију билешку.

Италијанска

Nuova Antologia, чувени талијански *revue*, у другој свесци за Април доноси чланак неког *Eugenio Barbarich-a*, о књазу Николи и његовим дјелима. У чланку се особито узима на око пјеснички рад кнежев, а на свршетку налазе се у везану слогу преведена *Нова кола*. Преводац је исти писац, Барбарих, а како из једне примједбе разабиремо, изашао је тај његој пријевод *Нових кола* и у засебној књижици, која је посвећена Њ. В. принцези напуљској, Јелени.

Ш. Ј. Г.

Clarice Tartufari: Vespri di maggico. Roma 1898. Позната талијанска списатељица, пјесникиња прослављених *Versi nuovi*, издала је на свијет своју нову збирку пјесама под горњим натписом. Италијанска критика предусрела је те пјесме са одличним признањем.

Њемачка

Die serbische Volksepik im Dienste der Erziehung. — Ein Beitrag zum Ausbau des Lehrplanes der Serbischen Volksschule vom Standpunkte der wissenschaftlichen Pädagogik. Inauguraldissertation Steph. M. Okanovitsch. Jena, 1897 8° стр. 140. Цијена? — У својој дисертацији износи г. писац своје мишљење о томе, колико лијепог педагошког градива има у самијем нашијем јуначкијем нар. пјесмама и како би се оно могло примијенити у српској осн. школи с обзиром на главне захтјеве научне педагогије. — Књига је подијељена на 5 одјељака. У првом је слика морално — друштвеног живота српског народа у 19. вијеку; у другом: о народној појезији у животу српског народа; у трећем: о народном животу нове српске државе; у четвртном: о историјској настави с опћег педаг. гледишта, српској нар. епизи као грађи, њеној етичкој садржини, њеном естетичком руху и гледишту историка и педагога према српској народној епизи. — Ово дјело заслужује озбиљну пажњу, но да уђе у шире кругове српског учитељства, којима је у главном и намијењено, ваљало би свакако да се преведе на српски.

Разно

Српска драма на паришкој позорници. Како јавља један биоградски лист, на паришкој изложби даваће се драмска дјела свих страних народа, наравно само ваљана и то на њиховом језику. Међу тим дјелима биће и неколико дјела из наше књижевности, на којима раде већ двојица од наших бољих преводаца.

Крунисање цара Николе II. — Одличан француски сликар Жерве, који је нарочито чувен са својих историјских слика, спрема за париску изложбу 900. године величанствену и колосалну слику, *Крунисање цара Николе у Москви*, која ће бити дугачка десет а висока осам метара. Умјетник је са ове историјске свечаности изабрао за свој предмет онај тренутак када цар Никола, окружен својом великом породицом и масом великих достојанственика, меће себи круну на главу. За ову ће се ријетку слику саградити нарочити салон до салона, који се спрема за цара Николу када он буде посјетио ову изложбу. Слика се већ од дужег времена бави у Петрограду, гдје слика поједине високе личности, које су присуствовале царевом крунисању. Кажу, да се је скица овог пројектованог умјетничког дјела веома допала цару Николи.

„БОРА“ ИЗЛАЗИ ЈЕДАН ПУТ У МЈЕСЕЦУ И ТО НА СВРШЕТКУ СВАКОГ МЈЕСЕЦА. ИЗНОСИ 4—5 ТАВАКА А ЦИЈЕНА ЈОЈ ЈЕ ЗА СВЕ ЗЕМЉЕ: НА ЧИТАВУ ГОДИНУ ФОР. 4.— НА ПО ГОДИНЕ ФОР. 2.— ЗА ТАКЕ НА ЧИТАВУ ГОДИНУ САМО ФОР. 3.— ПРЕТПЛАТУ, КАО И СВЕ ДРУГО ШТО СПАДА У АДМИНИСТРАЦИЈУ, ПРИМА ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА ПАХЕР И КИСИЋА. РУКОПИСИ ШАЉУ СЕ УРЕДНИШТВУ.

Огласи се рачунају од петит-ретка у једном ступцу и то: за једно оглашавање по 8 новч., за 3 оглашавања по 6 новч., а за више од 3 пута, као и за огласе на читавој страни, знатно јефтиније, по погодби. За сваки пут оглашавања урачунава се 30 новч. билеговине.